

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (šaka - Specialiojo ugdymo koordinavimas)
magistrantūros studijų programa

Reda Paplauskienė

**BENDRAVIMO ETIKA IR UGDYMO PROBLEMOS RENGIANČI
NEŽYMIAM SUKURIAMO INTELAKTO JAUNUOLIAM PROFESIJAM**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė -
doc. dr. Irena Kaffemanienė*

Turinys

<i>Magistro darbo santrauka</i>	3
Įvadas	4
1 skyrius. PEDAGOGINĖ IR BENDRAVIMO ETIKA, RENGIANT SUTRIKUSIO INTELEKTO MOKSLEIVIUS PROFESINEI VEIKLAI	9
1.1. Neįgaliųjų ugdymo paradigmu įvairovė profesinio rengimo kontekste.....	9
1.2. Bendravimo ir pedagoginės etikos ypatumai, ugdant sutrikusio intelekto moksleivius....	13
2 skyrius. PROFESINIO RENGIMO PEDAGOGŲ IR NEŽYMIAM SUTRIKUSIO INTELEKTO JAUNUOLIŲ TARPUSAVIO BENDRAVIMO ETIKOS IR UGDYMO PROBLEMAS	20
2.1. Tyrimo metodika.....	20
2.2. Respondentai.....	21
2.3. Profesinės mokyklos pedagogų ir ugdytinių nuomonės apie tarpusavio bendravimą.....	22
2.4. Profesinės mokyklos pedagogų bendravimo su ugdytiniais etiniai veiksniai.....	31
2.5. Pedagogų ir ugdytinių bendravimo problemų priežastys.....	35
Išvados	43
Literatūra	45
Summary	50
Priedai	52

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta *teorinė* pedagogų ir nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių tarpusavio bendravimo etikos sampratos analizė.

Iškelta *hipotezė*, kad pedagogų bendravimo etika lemia nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių ugdymo problemas rengiant juos profesinei veiklai.

Anketinės *apklausos metodu* buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas - nustatyti profesinio rengimo centro pedagogų ir nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių tarpusavio bendravimo ypatumus ugdymo procese. Atlikta *statistinė duomenų analizė*.

Tyrimo dalyvavo 100 profesinio rengimo pedagogų ir 80 nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių.

Empirinėje dalyje nagrinėjama pedagogų ir nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių tarpusavio bendravimo nuomonės, kokiomis etinėmis vertybėmis vadovaujasi pedagogai bendraudami su jaunuoliais, kokios bendravimo problemos kyla pedagogams ir jaunuoliams tarpusavyje bendraujant.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą galima teigti, kad bendravimo etiką ir ugdymo problemas nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolius ruošiant profesinei veiklai gali lemti pedagogų asmeninės vertybės, profesinė etika, organizacijos kultūra bei sutrikusio intelekto jaunuolių socialinė dezadaptacija.
2. Mokytojų ir mokinių nuomonės apie tarpusavio bendravimą iš dalies sutampa: mokytojai santykius tarp mokinių ir mokytojų įvardija kaip šiltus, draugiškus, tolerantiškus, tačiau iš dalies tolerantiškus kitų nuomonei. Mokinių nuomone, dauguma mokytojų padeda spręsti konfliktus ir asmenines problemas, tačiau mokykloje bijo reikšti savo nuomonę. Galima teigti, kad mokytojų ir nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių tarpusavio bendravime vis dar trūksta tolerancijos individualybei. Pedagogai, bendraudami su sutrikusio intelekto jaunuoliais, dažniau užima globėjišką poziciją, nei konsultanto-patarėjo ar draugo.
3. Pedagogų nuomone, pedagogų asmeninės savybės ir pedagoginė patirtis labiausiai lemia nuostatomis į nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolius. Mokytojai bendraudami su sutrikusio intelekto jaunuoliais ruošiant juos profesinei veiklai rečiau vadovaujasi empatija ir partneryste, kurie svarbūs neįgaliųjų ugdyme, dažniau vadovaujasi sąžiningumu, geranoriškumu, supratimu, nuoširdumu.
4. Hipotezė pasitvirtino, kad pedagogų bendravimo etika lemia nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių ugdymo problemas rengiant juos profesinei veiklai.

Esminiai žodžiai: nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai, bendravimas, etika, neįgaliųjų profesinis rengimas.

Ivadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas. Bendravimas – savitas žmogaus poreikis saviraiškai, asmenybės tobulėjimui. Bendraujant atsiranda galimybė keistis informacija, geriau suprasti ir pažinti save, galima dalintis savo mintimis, jausmais, atskleisti kitam savo individualybę, pasisemti patirties. Žmogus tampa asmenybe tik sąveikaudamas ir bendraudamas su kitais žmonėmis (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 2002, p. 120). Bendravimo įgūdžių stoka, socialiai nepriimtinas elgesys, o ne intelekto sutrikimai sąlygoja didesnę neįgaliųjų asmenų atstūmimą visuomenėje. (Выготский, 1983).

Nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliui sudėtinga adekvačiai bendrauti su aplinkiniais dėl pažintinės veiklos ypatumų. Sėkmingai neįgaliųjų integracijai į visuomenę būtina ugdytinių socialinių gebėjimų plėtra. Barkauskaitė (2001), apibendrinusi socializacijos proceso sampratą, padarė išvadą, kad bendravimas yra neįgaliųjų socializacijos pagrindas.

Nagrinėjant mokslinę literatūrą, galima teigti, kad Lietuvoje apie neįgaliųjų profesinį rengimą vis dar diskutuojama nepakankamai, sunku rasti tyrimus apie profesinio rengimo pedagogų bendravimo etiką ir ugdymo problemas rengiant nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolius profesinei veiklai. Lietuvoje neįgaliųjų ugdymas vis dar apsiriboja bendrojo lavinimo problemų sprendimu, o profesinis rengimas paliekamas pačių profesinių mokyklų savarankiškai veiklai. Esminių gebėjimų svarbą nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių profesinei integracijai į visuomenę nagrinėjo Baranauskienė, Ruškus (2004), profesinio rengimo ir adaptacijos klausimus - Baranauskienė (2004), apie profesinį apsisprendimą - Elijošius (2001), socialinių, buitinių gebėjimų svarbą bei ugdymą - Vitkauskaitė (2004). Visur pabrėžiama ne tik profesinė kompetencija, bet ir bendravimo įgūdžių svarbumas ne tik sutrikusio intelekto jaunuolius rengiant profesijai, bet ieškant darbo ir dirbant. Statistiniai duomenys¹ rodo, kad tik labai nedidelis procentas neįgaliųjų, baigę profesines mokyklas, randa darbą ir sėkmingai dirba. Tyrimai atskleidė, kad nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliams adaptuotis darbo kolektyvuose trukdo ne tik praktinių įgūdžių stoka, bet ir „...nemokėjimas bendrauti, neatsakingumas, nepakankamas psichologinis ir fizinis pasirengimas, lėtas mąstymas, darbo drausmės pažeidimai (tarp jų ir alkoholio vartojimas), pasitikėjimo savimi, savarankiškumo stoka, neadekvatus savęs vertinimas“ (Baranauskienė, 2006, p. 27).

Pastaruoju metu Lietuvoje pedagoginio bendravimo klausimus nagrinėjo V. Jakavičius (1998), L. Jovaiša (1993; 2001), G. Butkienė (1993). Šių autorių darbų

¹ Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. liepos 27 d. pranešimas "[Neįgaliųjų socialinė integracija 2006 m.](http://www.ndt.lt/id-statistika.html)" <http://www.ndt.lt/id-statistika.html> (žiūrėta 2008-11-12).

analizė parodė, kad bendravimas tarp mokytojo - mokinio yra pagrindinė ugdymo dalis. Tačiau visi vieningai laikosi nuomonės, kad ugdytojo ir ugdytinio santykiai neįmanomi, jei nėra pedagoginio susitikimo ir bendravimo. Pripažįstamas bendravimo reikšmingumas ugdymo procese, netgi teigiant, kad ugdymas ir yra bendravimas. Partnerystė, empatija – vieni iš pagrindinių etinių principų, reikšmingų sėkmingiems tarpasmeniniams santykiams tarp pedagogų ir nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių (Ruškus, 1998, 2002). Taigi, pedagogo ir mokinių tarpusavio santykiai, pagrįsti abipuse pagarba, mokinio priėmimu yra pedagogo ir mokinio tarpusavio bendravimo sėkmės pamatas (Jovaišos, 2001). Bernoto teigimu (1995, p. 13), pedagogas bendraudamas su mokiniais turi vadovautis humaniškais santykiais; mokytojo bendravimo sėkmė priklauso nuo paties pedagogo asmenybės. Laumenskaitė, Petkevičiūtė (2004) pabrėžia, kad žmogaus sprendimų priėmimas priklausys nuo asmeninių prioritetų, kuriuos nulemia turimos asmens vertybės arba antivertybės. Jei ugdytinio ir ugdytojo tarpusavio santykiai pagrįsti tik reikalavimais, grasinimais, abejingumu, atsiranda nepasitikėjimo, pykčio jausmai, mokinių baimė išsakyti savo nuomonę, t. y. nebelieka sąlygų vystytis pedagoginiam dialogui tarp pedagogo ir mokinio. Ar etinės bendravimo vertybės taps mokinio asmeninėmis nuostatomis, priklauso nuo mokytojo asmenybės ir kokiomis vertybėmis jis vadovaujasi.

Vis dar bendrojo lavinimo mokyklų pedagogų nuostatose (Miltenienė, 2004, 2005) vyrauja neigiamas specialiųjų ugdymosi poreikių turinčio vaiko vaizdinys ir neigiamos nuostatos vaiko atžvilgiu. Ugdant yra svarbi tinkama ugdytinio ir pedagogo sąveika, mokytojo gebėjimas bendrauti (Ališauskas, Miltenienė, 2001). Nustatyta, kad pedagogai rodo didesnę toleranciją pritardami neįgaliųjų integracijos idėjoms, tačiau sąveikoje su mokiniais, turinčiais negalių, pedagogai remiasi segregacinėmis nuostatomis (Galkienė, Ruškus, 2001; Ruškus, 2000; Ruškus, Mažeikis, 2007; Gudonis, Novogrodskienė, 2000; Ionescu, Despins, 1990; Eichinger, Rizzo, Sirotnik, 1991). Pasak Galkienės (2002, p. 53), neįgalus asmuo yra labai pažeidžiamas, todėl svarbi jo savijauta mokykloje, nuo kurios gali priklausyti ir mokymosi kokybė. „Netinkanti aplinka ir įtaka stumia vaiką į naujas neigiamas situacijas, kurios ne tik nepadedą įveikti jo atsilikimo, bet dar labiau pasunkina jo pirminę negalę...“ (Выготский, 1983, p.27).

Pedagogų hipergloba ir netikėjimas, kad pats mokinsys gali pabandyti atlikti vieną ar kitą darbą, stumia neįgalų mokinį į beviltiškumą, moko bejėgiškumo, pasyvumo, nesavarankiškumo.

Plėtojantis žmonių socialiniams ryšiams bendravimas tampa sudėtingesnis ir prieštaringesnis (Žemaitis, 2000). Globalizacija, informacijos sprogimas, šiuolaikinių technologijų vystymasis neabejotinai daro didelę įtaką neįgaliųjų integracijai į darbo rinką. Profesinio rengimo centrai yra tarpinė grandis neįgaliesiems į profesinę karjerą, todėl vienas iš jų pagrindinių veiklos uždavinių – rengti mokinių profesijai. Pedagogų bendravimo kokybė gali

turėti poveikį nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių socializacijai bei būsimai profesinei veiklai.

Todėl aktualu ir savalaikiška nagrinėti profesinių rengimo centrų pedagogų bendravimo etiką su nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliais, atsakyti, kodėl santykiniai sudėtingi ir ieškoti būdų kaip patobulinti mokinių ir mokytojų tarpusavio sąveiką.

Tyrimo objektas – profesinio rengimo pedagogų bendravimo etika ir ugdymo problemos rengiant nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolius profesinei veiklai.

Tyrimo hipotezė – pedagogų bendravimo etika lemia nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių ugdymo problemas rengiant juos profesinei veiklai.

Tyrimo tikslas – nustatyti profesinio rengimo pedagogų bendravimo etikos ir ugdymo problemas nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolius ruošiant profesijoms.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti bendravimo, etikos, pedagoginės etikos, sutrikusio intelekto jaunuolių bendravimo ypatumų bei mokslinių paradigmų į negaliųjų ugdymą sąvokas mokslinėje literatūroje.
2. Palyginti profesinio rengimo pedagogų ir nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių nuomones apie tarpusavio bendravimą.
3. Ištirti, kokiomis etinėmis vertybėmis vadovaujasi pedagogai, bendraudami su nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliais.
4. Atskleisti pedagogų ir nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių nuomonę apie bendravime kylančių problemų priežastis.

Tyrimo metodologija. Tyrimas grindžiamas humanistinio ugdymo idėjomis ir teorinėmis prielaidomis: šiuolaikinio profesinio rengimo, kaip nuolatinio asmenybės ugdymo; moderniosios neįgaliųjų socialinės integracijos, inkluzijos, profesinės reabilitacijos teorijos; socialinio išmokymo teorija (žmonės modeliuoja savo elgesį stebėdami kitus žmones).

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros teorinė analizė, anketinė apklausa, kiekybinė ir kokybinė tyrimo duomenų analizė.

Tyrimo duomenims apdoroti buvo taikomi aprašomosios statistikos (dažnių, vidurkių, procentų) metodai, naudojantis SPSS 11.0 Microsoft Word 2003 ir Microsoft Excel 2003 kompiuterinėmis programomis.

Tyrimo dalyviai: 80 nežymiai sutrikusio intelekto mokinių bei 100 dalyko ir profesijos mokytojų (iš viso apklausta 180 respondentų). Tyrimas buvo atliekamas nuo 2008 m. lapkričio mėn. iki 2009 m. balandžio mėn. Alytaus regiono profesinio rengimo centruose.

Pagrindinės sąvokos

Bendravimas - tarpusavio sąveika, sudėtingi, įvairialypiai žmonių kontaktai, atsirandantys iš bendros veiklos poreikių (Red., Augis ir kt. 1993, p. 42-43).

Etika – (lot. „ethica, gr. Ethos – įprotis, būdas, paprotys) – dorovės teorija. Pirmasis suteikė pavadinimą Aristotelis ir etiką laikė mokslu nagrinėjančiu dorovę (Žemaitis, 2005, p. 110-112).

Dorovė – etikos objektas, pagrindinė žmogaus dvasinė būties forma, gėrio, žmoniškumo ir teisingumo sritis (Žemaitis, 2005, p.69).

Mokiniai, turintys specialiųjų poreikių – tai vaikai, turintys funkcijų ar kūno darinių sutrikimus ir ribotas galimybes dalyvauti ugdymo procese (Galkienė, 2003).

Specialusis ugdymas – specialiųjų poreikių asmenų mokymas, lavinimas, bei vertybinių nuostatų formavimas, pripažįstant šio asmens gebėjimus, ir galias².

Integracija – tai skirtingų veiklos galimybių ir gebėjimų turinčių asmenų sistemingas susitikimas tikslingai veiklai (Galkienė, 2003).

Inkliuzija - (“įtraukimas arba dalyvavimas” dar kitaip – „įgalinimas“) suprantama kaip “buvimas kartu”, išreiškiant pagrindinį socialinės integracijos principą – sukurti vienodas sąlygas visiems neįgaliems asmenims dalyvauti bet kokioje veikloje. Inkluzija – tai socialiniai santykiai, pagrįsti partnerystės principais bei skirtųjų toleravimo filosofija (Ruškus, 2002).

Neįgalumas – dėl asmens kūno sandaros ir funkcijų sutrikimo bei nepalankių aplinkos veiksnių sąveikos atsiradęs ilgalaikis sveikatos būklės pablogėjimas, dalyvavimo visuomenės gyvenime ir veiklos galimybių sumažėjimas³.

Negalė (angl. "disability") - dėl sutrikimo kylantys trūkumai, sunkumai žmogaus bendrųjų gebėjimų srityje; negalė reiškiasi individo lygmeniu (Bagdonas, 1995). Negalės kompensavimas specialiuoju (korekciniu), papildomu, reabilitaciniu ugdymu galėtų tapti vienu švietimo sistemos

² LR Specialiojo ugdymo įstatymas. (1998). <http://www.smm.lt/ti/docs/istatymai/viii-969.htm> (žiūrėta 2008-06-12).

³ LR Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas. (2005). http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=264550&p_query=&p_tr2= (žiūrėta 2008-10-15).

prioritetų, siekiant įgyvendinti įstatymuose deklaruojamą humanizmo (socialinio teisingumo) principą. Terminas traktuotinas socialumo, mokslumo lygmeniu (Baranauskienė, Elijošius, Pauliukonis, 2004).

Neįgaliųjų profesinis mokymas – mokymas, kurio tikslas – suteikti neįgaliems asmenims profesiją (specialybę) arba juos perkvalifikuoti. Profesinį mokymą sudaro: pagrindinis profesinis mokymas – sudedamoji švietimo sistemos dalis, sudaranti sąlygas neturintiems profesinio išsilavinimo asmenims įgyti profesiją; darbo rinkos profesinis mokymas – mokymas, suteikiantis galimybę įgyti profesines kvalifikacijas, būtinas prisitaikyti prie darbo rinkos poreikių⁴.

Magistrinio darbo struktūra. Šį magistro darbą sudaro: įvadas, du skyriai, išvados, literatūros sąrašas (75), priedai (3). Tyrimo duomenis iliustruoja (23) paveikslai, (1) lentelė. Magistrinio darbo apimtis (51).

⁴PROFESIJOS VADOVAS 2008
http://www.euroguidance.lt/profesijosvadovas/content.php?content=neigaliuju_profesinis_mokymas/zodynelis
(žiūrėta 2008-11-15)

1 skyrius. PEDAGOGINĖ IR BENDRAVIMO ETIKA, RENGIANT SUTRIKUSIO INTELEKTO MOKSLEIVIUS PROFESINEI VEIKLAI

1.1. Neįgaliųjų ugdymo paradigų įvairovė profesinio rengimo kontekste

Profesinio rengimo pagrindinis tikslas - sąmoningos, savarankiškos, veiklios, tautos ir valstybės reikmėms subrendusios, nuolat besimokančios, visapusiškai kūrybingos, dalyvaujančios demokratinės visuomenės kūrimo procese asmenybės ugdymas⁵.

Neįgaliųjų ugdymas per pastaruosius dešimtmečius patyrė daug permainų: keitėsi požiūriai, koncepcijos, metodologijos, vartojamos sąvokos. Deja, apie neįgaliųjų profesinį rengimą vis dar Lietuvoje diskutuojama nepakankamai, sutinkama ugdymo fragmentiškumas, intuityvumas (Baranauskienė, 2004). Kaip teigia Elijošius (2001), profesinio kryptingumo, kaip mokslinio tyrimo objekto, išskyrimas edukologijoje, gana retas reiškinys, ypatingai specialiojoje didaktikoje. Tačiau dauguma tyrinėtojų sutinka, kad profesinis neįgaliųjų rengimas - tai visų pirma asmens savarankiškumo bendrųjų gebėjimų ugdymas. Todėl nagrinėti paradigmas, kurios vyrauja specialiajame ugdyme ir gali lemti neįgaliųjų socialinį pasiruošimą gyvenimui visuomenėje, yra svarbu ir aktualu. Ugdymo dalyviams, ypatingai pedagogams, kurių vaidmuo ugdant nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolius labai svarbus, būtina suvokti, kad ugdymui gali turėti poveikį tiek atgyvenusi klinikinė korekcinė negalės samprata, tiek šiuolaikinės humanistinės nuostatos į negalę.

Korekcinį-klinikinį požiūrį į negalę formavo tradicinis biomedicininis požiūris, pagal kurį negalė yra nukrypimas nuo normos; siekiant pašalinti negalę, būtina *medicininė-korekcinė* intervencija (Ruškus, 2001). Kalyanpur (1999) skiria klininio požiūrio kriterijus: negalė vertinama kaip individualus fizinis fenomenas, chroniška liga; akcentuojama sutrikimo diagnostika ir korekcija. Korekcinis-klinikinis požiūris į negalę orientuotas į neįgalaus asmens sutrikimus, kuriuos reikia pašalinti siekiant asmens „normalumo“. Neįgalus asmuo traktuojamas kaip nelaiminga, ribota asmenybė, kurios poreikis bendrauti, pažinti pasaulį labai menkas; akcentuojama neįgaliojo savarankiškumo stoka, pasisakoma už specializuotas institucijas, t. y. specialiąsias mokyklas, internatus, prieglaudą (Ruškus, 2002, p. 87-89).

Istorijai žinomi keturi požiūriai į sutrikusio intelekto asmenis (Bakk, Grunnewald, 1997, p. 13):

⁵ Baltoji knyga (1999). *Profesinis rengimas (iki aukštojo universitetinio lygmens)*. Vilnius: Profesinio mokymo reformos programos koordinavimo centras.

1. Požiūris, kad protiškai atsilikęs – subžmogiška būtybė, tarp žmogaus ir gyvūno. Apie šiuos žmones manyta, kad jie nemoka valdytis, agresyvūs kaip žvėrys, neturi jokių estetinių kultūrinių pojūčių. Toks požiūris pateisino šių žmonių pažeminimą, išnaudojimą, juos sutapatino su gyvuliška būtimi.
2. Žmogus, kurio reikia gailėtis; šiam požiūriui būdinga perdėta neįgaliųjų globa, užuojauta ir apsauga.
3. Žmogus, kuris gali tobulėti; neįgalioju pasitikima, pritaikoma aplinka, susikoncentruojama ties jo mokymu ir treniravimu, siekiama kiek galima labiau jo galimybes priartinti prie bendrųjų žmogaus gebėjimų.
4. Žmogus, kuris turi teisę būti toks, koks yra; pripažįstama neįgaliojo kompetencija, ugdymas organizuojamas atsižvelgiant į jo asmeninius poreikius ir galimybes.

Socialinis-interakcinis požiūris neneigia objektyvių sutrikimo priežasčių, tačiau pabrėžia psichosocialinius aspektus: socialines normas ir statusus, vaidinius ir nuostatas, vaidmenų pasiskirstymą ir socialinę sąveiką, istorinio ir sociokultūrinio konteksto įtaką neįgalumui (Ruškus, 2002). Negalė – tai situacinis dalykas, kuriam turi reikšmės sąveika tarp individualių veiklos apribojimų bei aplinkos kokybės. Pasak Ruškaus, neįgalumą kuria pati visuomenė, nustatydamą ir pritaikydama tam tikras socialines taisykles bei normas tos pačios visuomenės nariams. Taigi, negalė yra ne įgimtos individo ypatybės, bet socialinio suvokimo ir vertybių pasekmė ir priklauso nuo socialinės sąveikos (Hallahan, Kauffman, 2003, p. 52).

Socialinė paradigma vadovaujasi egzistencializmo ir humanizmo filosofinėmis bei normalizacijos ir socialinių vaidmenų valorizacijos teorijomis (Ruškus, 2002). Normalizacijos ir socialinių vaidmenų valorizacijos teorijos bendravimo etikai svarbios tuo, kad gali pedagogams padėti suvokti neįgaliųjų situaciją visuomenėje. Normalizacija yra gana dviprasmiška sąvoka, subjektyvi, tačiau neįgaliųjų atveju reiškia siekimą sukurti normalias gyvenimo sąlygas, pagal jų poreikius, galias, o ne neįgaliosius normalizuoti, t. y. pritraukti prie plačiai priimtų visuomenės normų (Bank-Mikkelsen, 1991, cit. Ruškus, 2002, p.116). Anot autoriaus, normalizacijos idėja galėtų padėti geriau pažinti stipriąsias neįgaliųjų savybes, o patys neįgalieji galėtų jaustis visaverčiais žmonėmis. Vaidmenų valorizacijos teorija (Wolfensberger, 1992) kalba apie socialinės devalvacijos visuomenėje pasireiškimą, kuri vadovaujasi nuomone, kad visuomenei vertingi tie asmenys, kurie atlieka vertingus socialinius vaidmenis, o mažiau dėmesio skiriama tiems, kurie tokių vaidmenų neatlieka. Nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliai sunkiai adaptuojasi aplinkoje, aplinkiniams reikia daugiau skirti jiems dėmesio, jau nekalbant apie ugdymo sritį ir profesinį jų rengimą, jie daugiau reikalauja žmogiškųjų ir materialinių išteklių, be to, ar tai pasiteisins, niekas negali pasakyti. Neįgaliųjų socialinis nuvertinimas įtakoja pedagogų

nuostatomis į negalę bei tarpusavio bendravimo etikai su nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliais.

Taigi, socialinis-interakcinis požiūris į neįgalumą padeda pamatą neįgaliųjų inkliuziniam ugdymui švietimo sistemoje, t. y. mokymąsi pagal gebėjimus, pritaikius ugdymo ir fizinę aplinką. Inkliuzija (įtraukimas arba dalyvavimas, įgalinimas) – tai socialiniai santykiai, pagrįsti partnerystės principais bei skirtybių toleravimo filosofija; inkliuzija reiškia „buvimas kartu“, kai siekiama sukurti vienodas sąlygas visiems neįgaliems asmenims dalyvauti bet kokioje veikloje.

Pasak Ruškaus, esminiai inkliuzijos principai – priklausyti bendruomenei ir būti priimtam jos narių; nuolatiniai socialiniai santykiai ir draugystė; šeimos, specialistų ir bendruomenės partnerystė; viena “mokykla visiems”; visiškai įgyvendinamos žmogaus teisės; įgalina atlikti įvairius socialinius vaidmenis; priklausomybė nuo kitų žmonių. Inkliuzijos esmė ir rezultatas – visi laimi būdami drauge, t.y. neįgalieji įgyja savivertę ir pilnavertį bendravimą, visuomenės nariai keičia savo nuostatas į negalę, mokosi vertinti kiekvieną žmogų, nepriklausomai nuo jo negalės. (Ruškus, 2002, p.114-115).

Neįgaliųjų ugdymo paradigmu įvairovė profesinio rengimo kontekste yra svarbi ne tik atskiriems pedagogams, tai aktualu visai ugdymo organizacijai.

Kiekviena organizacija turi savitą komunikacinę sistemą, savitą bendravimą (Černius, 1993). Kuo sveikesnė, darbingesnė organizacija, tuo jos komunikacinė sistema atviresnė. Černius pabrėžia, kad svarbiausias elementas yra organizacijos viltis, kad tai, ką jie daro, yra sėkminga, o kur tos vilties nėra, organizacija merdi: jos moralė žema, atmosfera, tarpusavio santykiai nemalonūs, nukenčia mokinių ir mokytojų bendravimo kokybę. „Bloga mokinio savijauta mažina intelektinės veiklos galimybes, mokinio darbingumą, iniciatyvumą, apsunkina bendravimą su kitais žmonėmis, skatina vengti tų situacijų, kurios kelia tokius nemalonius išgyvenimus, potyrius“ (Bukšnytė, 1999). Geranoriška atmosfera mokykloje padeda aukštų akademinų rezultatų nepasiekiantiems mokiniams jaustis tarp bendraamžių lygiaverčiais, siekti mokymosi sėkmės ir sėkmingai integruotis į visuomenę. Pozityvus mokyklos bendruomenės požiūris į mokinius, kuriems teikiamos specialiojo ugdymo paslaugos, atspindi brandų mokytojų ir administracijos požiūrį į inkliuzinio ugdymo plėtrą, kaip pagarbos žmogaus teisėms išraišką (Labinienė, Aidukienė, 2003; 2007). Vien mokėti mokymo metodų šiuolaikinėje mokykloje nebepakanka, būtina keisti savo požiūrį į mokinį, dažnai ir įsitikinimus (Kišonienė, Dudzinskienė, 2007, p.11). Esminė prielaida, kad nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliai bus ruošiami sėkmingai profesinei veiklai yra sąmoningas pedagogų bei geranoriškas mokyklos bendruomenės noras ir brandi nuostata rūpintis šiais jaunuoliais ugdymo procese.

Analizuojant neįgaliųjų ugdymo paradigmas matoma, kad visų pirma, jos yra orientuotos į neįgalaus asmens asmenybės ugdymą. Negalima paneigti profesinės kompetencijos svarbumo darbo rinkoje, tačiau asmenybė su etinėmis vertybinėmis nuostatomis, gebanti savarankiškai bendrauti ir bendradarbiauti su aplinkiniais – ypač svarbus pedagoginis uždavinys, nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolius rengiant profesinei veiklai.

Profesinio rengimo teorijoje išskiriamos trys asmenybės ugdymo kryptys (Danilevičius, 2002). Vieni ar kitų krypčių taikymas nulemia profesinio rengimo pedagogų bendravimo etiką ir ugdymo problemas su nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliais:

Į asmenį orientuoto ugdymo filosofinė kryptis remiasi idealizmo, humanizmo ir romantizmo tradicijomis (Danilevičius, 2002). Autoriaus nuomone, kiekviename asmenyje vyrauja polinkis į teigiamas vertybes. Savaimė pareigų vykdymas, pasiekimai, gabumai, atsakomybė asmeniui nesuteikia pasitenkinimo, bet tampa svarbūs žmogui tiek, kiek reikšmingi vidiniam asmenybės augimui, asmeninei laimei ir sveikatai. (Danilevičius, 2002, p. 94). Profesinio rengimo įstaigos tikslas - kurti rūpinimosi ir stimuliuojančią asmenybės tobulėjimo aplinką, kurioje ugdytinis galėtų atsiskleisti ir lavinti savo gebėjimus (Laužackas, 2005, p. 58).

Į produktyvumą orientuoto ugdymo filosofinė kryptis kilusi iš biheviorizmo ir liberalizmo filosofinės srovės ir asmenybės tobulėjimui kelia tikslą – suteikti reikiamas žinias, gebėjimus ir įgūdžius, kurie padės atlikti darbuotojo vaidmenį (Danilevičius, 2002). Anot Danilevičiaus, ši kryptis asmenį traktuoja kaip objektą, o tai prieštarauja orumo ir vidinio individualumo principams; svarbiausia yra ekonominės rinkos uždavinių vykdymas, tačiau ignoruojami asmens poreikiai ir vidinės patirtys.

Į problemų sprendimo įgūdžius orientuoto profesinio ugdymo filosofinė kryptis kilusi iš progresyvizmo ir postmodernizmo filosofinių krypčių (Danilevičius, 2002), siekia išspręsti pirmųjų dviejų krypčių trūkumus ir teikti pirmenybę mąstymo lavinimui. Ši kryptis susijusi su kokybiškos veiklos koncepcija, kuri (Kincheloe, 1995, cit. Laužackas, 2005) orientuota į demokratinę savikontrolę ir atsakomybę už save ir kitus. Pasak Danilevičiaus, į principinio problemos sprendimo įgūdžius orientuoto profesinio ugdymo tikslas – lavinti ugdytinio kritinio mąstymo įgūdžius, kad asmuo gebėtų kūrybiškai spręsti darbo rinkos iššūkius; tačiau toks ugdymas gali būti pritaikytas selektyviai, nes ne visi ugdytiniai turi pakankamai kognityvinių gebėjimų problemų sprendimo įgūdžių.

Neįgaliųjų profesinis rengimas yra sudėtingas ir daugialypis procesas, kurio funkcionavimui visuomenėje svarbios įvairios filosofinės, psichologinės, socialinės bei klinikinės kryptys ir paradigmos. Asmenybės ugdymas – vienas pagrindinių profesinių organizacijų uždavinių ruošiant neįgalų jaunuolį savarankiškam gyvenimui.

1.2. Bendravimo ir pedagoginės etikos ypatumai, ugdant sutrikusio intelekto moksleivius

Sutrikusio intelekto mokinių bendravimo ypatumai. Žmogus tampa asmenybe tik sąveikaudamas ir bendraudamas su kitais žmonėmis (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 2002, p. 120). Bendravimas – tai žmonių sąveika, kai apsiukeičiama mintimis, emocijomis, susipažįstama ir pasiekama socialinio bendrumo (Jacikevičius, 1996). Bendravimas – tai žmonių betarpiškų santykių sritis, jų asmeninė ir socialinė sąsaja su kitais, kuri atsiranda dirbant ir siekiant bendrų tikslų (Anzenbacheris, 1992). Svarbiausi tarpasmeninio bendravimo aspektai – tarpusavio suvokimas (socialinė percepcija), keitimasis informacija (komunikacija), tarpusavio sąveika (socialinė interakcija) bei santykiai (Almonaitienė, 2004, p.9).

Johnson (2003) nuomone, bendravimas - tai dviejų ar daugiau asmenų informacijos perdavimas arba priėmimas, kurio veiksmingumas priklauso nuo to, kaip asmuo tiksliai priima kito žmogaus perduotą informaciją.

Bendravimas – vienas pagrindinių žmogaus vertybių (Želvys, 1995). Nebendraudamas žmogus nyksta, negali tapti pilnaverčiu visuomenės nariu (Žemaitis, 1998). Pasak autoriaus, tik bendraudami žmonės ugdo bei tobulina save, gali mokytis ir mokyti, padėti vieni kitiems, ieškoti paramos ir pagalbos sau ir kitiems. Želvys pažymi, kad be bendravimo nebeįmanomas joks profesinis pasirengimas bei tobulėjimas, negalima jokia kuriama veikla.

Malinauskas (2000) pateikia bendravimo aspektus psichologinių ir socialinių teorijų kontekste. Svarbi Salivano (cit. Malinauskas, 2000) tarpasmeninių santykių teorija, kurioje komunikabilumą ir komunikatyvumą autorius laiko svarbiausiu žmogaus dvasios vientisumo požymiu. Asmenybė „formuojasi ir funkcionuoja kaip tarpasmeninių ryšių laukas, todėl asmenybę apibūdinti ir daryti poveikį galima tik per santykius, kuriuose dalyvauja mažiausiai du žmonės (Malinauskas, 2000, p. 123). Bihevioristinė Skinnerio (cit. Malinauskas, 2000) koncepcija akcentuoja žmogaus ir aplinkos sąveiką, kaip socialinio išmokymo pagrindą. Humanistinė psichologija, pasak Malinausko, sujungia filosofus, sociologus ir pedagogus – visus tuos, kurie ieškojo pozityvių ir gyvenimą įtvirtinančių žmogaus psichinės prigimties tyrimo ir analizės metodų. Pasak Maslow (cit. Malinauskas, 2000), bendravimo poreikių tenkinimas – būtina asmenybės savirealizacijos sąlyga; savęs realizavimo, savęs išreiškimo poreikis yra žmogaus poreikių hierarchijos viršūnėje. Šis poreikis skatina asmenybę bręsti, tobulėti. Malinausko teigimu, trūkstant įgūdžių save valdyti, sunku tampa produktyviai bendrauti su kitais žmonėmis; atsiranda nepasitikėjimas savimi, kuris formuoja pasyvumą, neryžtingumą, nesavarankiškumą.

Malinausko nuomone, sėkmingo bendravimo sąlyga – jausmų atvirumas, vertybių, įgytų savo patirtimi vertinimas, atsakomybė pasirenkant vertybes, pasitikėjimas savo patirtimi. Tinkamas bendravimas sudaro gerą pagrindą kooperavimuisi ir bendradarbiavimui.

Jau minėti humanistinės psichologijos atstovai (Maslow, Rogers) išskiria partneriško bendravimo principą kaip paisymą asmeninės erdvės, neverbalinio bendravimo faktorių ir kartu aktualizuoja besąlygiškos pagarbos kitam principą, suvokiant, jog žmogus – absoliuti vertybė, visose situacijose galintis laisvai ir atsakingai rinktis. Bet koks manipuliavimas kitu žmogumi bendraujant, nesilaikant vertybių, gresia praradimu tarpusavio pasitikėjimo ryšiu, kurį vėliau labai sunku atstatyti. Želvys (1995, p. 5-6) išskiria tris principus, kurie padėtų bendravime išlaikyti pasitikėjimo ryšį: empatija – tai gebėjimas įsijausti į kito vidinį pasaulį, emocijas; autentiškumas – kiekviename bendravimo akte likti savimi, nesidangstyti kaukėmis; tai skatina pašnekovą būti atviru, reikšti laisvai savo emocijas, jausmus, suprati kito žmogaus pasaulėžiūrą bei pasaulėjautą; akceptacija – tai visuminis žmogaus priėmimas be išankstinių nuostatų.

Bendravimas pasireiškia verbaline (žodine) ir neverbaline (nežodine) raiška. Neverbaliai bendraujant naudojama daug ženklų: balso tonas, veido išraiška, kūno laikysena, žvilgsnis, gestai.

Paprastai svarbiausiu laikomas bendravimas žodžiais – kalbėjimas. Želvys (1995, p. 75-77) išskiria tokius kalbinio bendravimo būdus: įvertinamasis – įvertiname reiškinį, išsakome, geras ar blogas, teisingas ar neteisingas, išsakome pašnekovui, kaip derėtų ar nederėtų elgtis; aiškinamasis - šiuo atveju nepeikiame nieko, nenurodinėjame, tik aiškiname; palaikomasis - šiuo būdu aplinkiniams norime parodyti, kad jam norime gero, stengiamės padėti, tarsi patvirtiname, kad nepaliksime jų rūpesčiuose; tyrinėjamasis - siekiama daugiau gauti informacijos, skatindami diskusijas mums rūpimu klausimu; suprantamasis - tai toks bendravimo būdas, kai stengiamės geriau suprasti, ką kitas žmogus sako, jaučia.

Intelektų sutrikimas – tai protinių gebėjimų nukrypimas nuo normos, sukkeliantis elgesio, emocijų ir socialinio prisitaikymo sutrikimus (Bagdonas, 1995, p. 6). Nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių poreikis bendrauti, kaip teigia Elijošienė, (2003), pažinti pasaulį yra labai menkas; centrinės nervų sistemos pažeidimai sukelia specifines jų mokymo, auklėjimo, rengimo gyvenimui, socialinės adaptacijos ir integracijos problemas. Pasak autorės, mokiniams sunku konstruktyviai spręsti konfliktus, išsakyti savo mintis, tinkamai elgtis, išreikšti emocijas, orientuotis bendravimo situacijose. Būdinga egocentiškumas (Gevorgianienė, 1999), nenorėjimas ir nemokėjimas išklaudyti, išgirsti kito nuomonę. Todėl toks bendravimo stilius apsunkina šių mokinių ir mokytojų bendravimą ir kelia aplinkinių neigiamas reakcijas. Šiems vaikams ne tik sunku perduoti informaciją (dėl nepakankamo kalbos išsivystymo, mąstymo, atminties, suvokimo, gebėjimo planuoti), bet ir ją priimti bei adekvačiai suprasti. Bagdono

(1995, p. 6) teigimu, šiems asmenims būdinga iniciatyvos stoka arba bejėgiškumas, kuris atsiranda dėl nepakankamų žmogaus galimybių gerinti savo padėtį (iniciatyvos stoka). Radzevičienė (2003, p. 54-55) išskiria tokius sutrikusio intelekto jaunuolių socialinės dezadaptacijos požymius:

- *Nepakankamas socialinis pažinimas.* Sunku suvokti socialines užuominas, perkeltinę prasmę, replikas, todėl iškyla sunkumų suprantant kitų jausmus, emocinių reakcijų prasmę.
- *Socialinių vaidmenų netinkamas suvokimas ir vykdymas.* Proto negalę turintiems yra nebūdinga empatija, gebėjimas suvokti kito asmens veiklos perspektyvas, lūkesčius.
- *Komunikacijos įgūdžių stoka.* Šiems vaikams būdinga naujų santykių, pažinčių, komunikacijos baimė.
- *Netinkamas elgesys klaseje.* Tai sukelia neigiamas emocines reakcijas. Bendraudami su kitais asmenimis, proto negalę turintys nežiūri pašnekovui į akis, vengia žvilgsnių susitikimo.

Tyrimai parodė (Gailienė, Ruškus, 2001), kad šių mokinių emociniai išgyvenimai ne tokie stiprūs, mažiau intensyvūs: ryškesni - palaimos ir liūdesio, kančios; silpnesni - neapykantos ir priešiško jausmai; gana silpni – pareigos, atsakomybės jausmai. Taigi, protiškai neįgalūs jaunuoliai neturi bazinių emocijų⁶, kurios svarbios bendraujant su aplinkiniais.

Siekiant suprasti nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių bendravimo ypatumus, pedagogams svarbu susipažinti su šių mokinių mąstymo, psichinio vystymosi, valios, emocinės sferos, elgesio būdingais bruožais. Ugdant sutrikusio intelekto asmens bendravimo gebėjimus ypač svarbu geranoriškas pedagogų dėmesys šiems mokiniams, svarbu mokyti geranoriškumo, gebėjimo dalintis, elementariai atjausti kitą (Gevorgianienė, 1999, Выготский, 1983). Bendravimo situacijoje su pedagogais, nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliams atsiranda galimybė praktikuoti dorines normas ir sąmoningai jomis vadovaujantis, palaikyti gerus tarpasmeninius santykius su aplinka.

Barkauskaitės (2001) nuomone, svarbūs mokymo bendrauti uždaviniai: mokyti pažinti žmogų, su kuriuo bendrauji, ir bendruomenę, kurioje gyveni; lavinti gebėjimą pažinti ir valdyti save; mokytis pasinaudoti bendravimui reikalingomis komunikacinėmis priemonėmis.

Bendraujant su sutrikusio intelekto asmenimis, rekomenduojama laikytis tokių bendravimo taisyklių: prieš pradėdant pokalbį, pasiteirauti, ar pagalba reikalinga; fizinio kontakto atveju būti atsargiam; bendrauti įprastu būdu; nedaryti prielaidų; būti pagarbiam; būti atidžiam (Muceniekas, 2003, 4-5 psl.). Autoriaus teigimu, bendravimas su neįgaliaisiais turi remtis pagarbos ir tolerancijos principais. Jo nuomone, bendraujant su žmonėmis, turinčiais

⁶ Bazinės emocijos yra įgimti išgyvenimai, kuriuos žmogus išmoksta racionaliai reguliuoti socializacijos procese (Ruškus, 2002, p. 26-27).

protinę negalę, reikia vartoti aiškius sakinius, paprastus žodžius; nekalbėti ilgais sakiniais; nežeminti jų ir nesizeminti patiems; su vyresniais kalbėti kaip su suaugusiais, o ne kaip su vaikais - šie žmonės nusipelnė tokios pat pagarbos, kaip ir kiti; žmonėms su proto negale gali būti sunku greitai priimti sprendimus, todėl reikia būti kantriu ir skirti pakankamai jiems laiko gerai pagalvoti. Nes supratimas, kad asmuo turintis negalę yra toks pats visuomenės narys kaip ir visi kiti žmonės, padeda asmeniui turinčiam negalę įgauti pasitikėjimo ir jėgų normaliam gyvenimui, o esančiam šalia žmogui numalšinti baimę ir nepasitikėjimą tuo žmogumi. Dažnai žmonės susidūrę su sutrikusio intelekto jaunuoliais sutrinka ir pasijunta nejaukiai (Alm, Molander, 1993). Dėl nežinojimo atsiranda nesupratimas kaip su jais elgtis, jų elgesys dažną erzina, kelia aplinkinių pyktį, baimę. Anot autorių, kai suprantame, kad tokį elgesį, ne kaip visų, galima natūraliai paaiškinti kaip intelekto sutrikimą, nerimas aprimsta, atsiranda noras įsijausti į tą žmogų ir suprasti jo vienokį ar kitokį elgesį.

Bendravimo su sutrikusio intelekto asmenimis etika. Etika – tai mokslas apie dorovę, padedantis ugdyti sąmoningą asmens moralinių pareigų ir teisių supratimą, konstruktyviai dalyvauti socialiniame ir asmeniniame gyvenime, kūrybiškai ir atsakingai modeliuojant savo moralinio elgesio principus (Degėsys, 2004). Dorovė – fundamentalus bendravimo sąvokos pagrindas.

Žemaitis (2000) pabrėžia, kad bendravimas yra realus dorovės įsikūnijimas, dorovė normina žmonių elgesį, reguliuoja jų abipusius santykius, lemia žmonių vertybines orientacijas, nuostatas, įprasmina bendravimo kultūrą, humanizuoja žmonių santykius, ugdo pagarbą, abipusį supratimą.

Doroviškai įprasmintas bendravimas leidžia žmogui įveikti izoliaciją ir vienišumo jausmą. Viena iš pagrindinių bendravimo funkcijų - komunikacinė. Bendraujant atsiranda galimybė keistis įvairia informacija, įgyjama nauja patirtis, tobulinama turima, per išgyvenimus, emocijas suvokiamos naujos taisyklės, visuotinai priimtos normos, vertybės.

Gudonis ir Novogrodskienė (2000), tyrinėdami visuomenės požiūrį į neįgaliuosius, citavo Larkovos (1985) išskirtus tris santykių su neįgaliaisiais formas: geri-draugiški, grįsti pagarba ir tolerancija; prasti – bendravimo vengiama, stengiamasi jų nepastebėti, elgiamasi šiurkščiai, pagalba suteikiama vangiai; dviprasmiški – pastebimas abejingumas bei vengimas bendrauti ir kartu užuojauta, gailestis, perdėta globa.

Profesinės etikos sąvoka apima: profesinę sąžinę, profesinę pareigą, profesinę atsakomybę, profesinę garbę, profesinį orumą. Praktinis profesinės etikos vaidmuo labai didelis, nes ji ugdo meilę profesijai, profesinės sąžinės, pareigos, atsakomybės jausmą ir padeda tobulinti profesinę specialistų veiklą (Žemaitis, 2005, p.266).

Šiandieninės Lietuvos mokyklos vienas pagrindinių uždavinių – padėti tvirtus žmogaus dorovės pamatus, išugdyti mokinių dorinius jausmus (Gedrikienė, Ozolaitė, 2000, p.15). Iš pedagogo reikalaujama aukštos dalykinės ir humanistinės kompetencijos, nuostatos bendrauti su mokiniais, remiantis humanistinėmis ir partnerystės idėjomis (Aramavičiūtė, Martišauskienė 2001). Mokytojas kaip asmenybė turi labai didelę įtaką mokinio dvasiniam tapšmui; netinkami mokytojų ir mokinių santykiai tampa viena esminių nesėkmingo ugdymo(si) priežasčių (Aramavičiūtė, 2005). Anot autorės, šiuolaikinis pedagogas įpareigotas rūpintis savo bendravimo kultūros kėlimu, ypač humaniškų santykių kūrimu ir išlaikymu. Šiandieniniai švietimo tikslai reikalauja iš pedagogo gebėjimo sukurti darnius, humaniškus ir partneriškus santykius su savo mokiniais, abipusiu pasitikėjimu grindžiamą klasės bendruomenės teigiamą psichologinį klimatą. Jovaiša (2001) pataria mokinį apgaubti žmogišku švelnumu, meilumu, pedagogine meile, kad ugdytiniai galėtų lengvai patenkinti savo siekius, būti atviri pasauliui ir aktyviai siektų savo užsibrėžto tikslo, tapti savarankiškais ir oriais. Pasak Palidauskaitės (2001), „rūpestingumas, geranoriškumas, garbingumas, sąžiningumas, atsiskaitomumas, pažado laikymasis, siekimas tobulėti, ištikimybė, teisingumas, integralumas, pagarba kitiems“ – pagrindinės vertybės, sudarančios pedagogo bendravimo su mokiniu etiką.

Pedagoginė etika – savarankiška etikos šaka, tyrinėjanti visuomeninės moralės funkcionavimą pedagogų veikloje ir nustatanti specifinius pedagoginio bendravimo bruožus (Jovaiša, 2007). Autorius apibendrinamas pedagogikos klasikų etines pažiūras, daro prielaidą, kad mokytojas privalo: būti įvairiapusių žinių šaltiniu; mėgti savo profesiją, išmanyti vaiko psichologiją; būti humaniškam, mylėti vaikus; būti teisingas ir kilniadvasis (p. 214).

Pedagoginė etika remiasi konstruktyviu bendravimu, grindžiamu tarpusavio lygybe, abipusiu pasitikėjimu, nuoširdumu, pagarba, tolerancija (Butkienė, 1993) Pasak autorės, esant tokiems santykiams, atsiranda mokinių palankumas pedagogams, pasitikėjimas jais. Svarbus tolerancijos principas bendraujant su intelekto jaunuoliais, t. y. priimti tokį koks jis yra. Tolerancija - aukštos bendravimo kultūros principas. Tolerancija remiasi žmogaus teisių pripažinimu, galimybe laisvai reikšti savo mintis, kritiškai vertinti kitų ar ginti savo nuomonę. Pedagogo tolerancija remiasi tokiomis asmenybės savybėmis: dideliu intelektiniu išprusimu ir plačiu akiračiu; proto lankstumu, dvasinio pasaulio turtingumu; aukštu etinio mąstymo bei pažinimo lygiu; giliu žmoniškumu ir emociniu jautrumu kitam asmeniui; būdo švelnumo ir taikingumu, savikritiškumu ir kuklumu; aukšta elgesio kultūra, taktiškumu (Žemaitis, 1998, 5 psl.).

Pedagogo ir mokinio kaip asmenybių lygybės principas – tarpusavio pagarba, kuris deklaruoja mokinio asmenybės vertingumą, pripažinimą jo savarankiškumą, kūrybiškumą, iniciatyvumą ugdyme. Kiekvienas mokinys turi galių ir gebėjimų, kuriuos būtina ugdyti.

Pripažinti mokinio galimą intelektualinę vystymąsi, kiek leidžia jo prigimtinės galios bei padėti skleistis jo dvasiniam brandumui. Tuomet atsiranda dorovinių santykių sistema - pedagoginė sąveika – abipusė pagarba, atvirumas, nuoširdumas, taktiškumas, garbingumas, orumas. (Šalkauskis, 2002) Pagarba ir pasitikėjimas – dorinio bendravimo sąlyga tarp auklėtinio ir auklėtojo.

Konstruktvyioji sąveika verčia pedagogus su mokiniais bendrauti bei bendradarbiauti, mokiniai perima iš pedagogų jų ugdomas vertybes. Todėl, jei tarp mokinių ir pedagogų nesusidaro konstruktyvioji sąveika, mokytojas nebeveikia mokinių, jie sunkiai perima kultūros bei dorovės vertybes (Butkienė, 1993).

Butkienė (1993) išskiria konstruktyvų (lygiateisį) ir nelygiateisį bendravimo stilius. Pasak autorės, jau patys terminai pasako, kokiomis bendravimo formomis vadovaujamosi. Nekyla abejonių, kad daugiausia bendravimo bei ugdymo problemų patiria tie mokiniai, su kuriais bendraujama nelygiateisiumi, kai vyrauja prievarta, grubumas, nepagarba mokinio asmenybei; mokiniai praranda galimybę savarankiškai apsispręsti. Konstruktyvus (lygiateisis) bendravimas priešingas nelygiateisiam bendravimo stiliui; jo esmę sudaro šilti mokytojo ir mokinio tarpusavio santykiai, pagrįsti abipuse pagarba, atvirumu (Butkienė, 1993).

Taigi, etika remiasi humanizmu, o humanizmo esmė – kiekvieno žmogaus vertė. Bendraujant su nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliais ypatingai svarbi etika, nes šie jaunuoliai priklauso nuo savo mokytojų, kitų darbuotojų (Bakk, Grunnewald, 1998). Autoriai išskiria darbuotojų, dirbančių su jaunuoliais turinčiais negalę, tokius etinius principus: teisingumo – žmonės su negale turi tas pačias teises kaip visi kiti; gerumo – turime skatinti tai, kas lengvina ir šviesina mūsų gyvenimą ir kovoti su tuo, kas kelia mums sielvartą ir kančias; apsisprendimo – kiekvienas žmogus privalo turėti teisę spręsti pats; humaniškumo – visuomenei nuolat gresia egoizmo bei ekonominio pelno vaikymas, todėl ją nuolat reikia ginti, saugoti ir atkurti.

Tyrimai rodo (Vaitkevičius, 1995), kad mokiniams svarbiau ne mokymas, o kas moko, t. y. mokytojas. Mokytojo asmenybė daro didelę įtaką mokinio nuotaikai ir jo darbingumui. Pedagogo socialumo bei dvasingumo stoka ne tik kenkia mokinio mokymuisi, tačiau žlugdo jį kaip asmenybę (Vaitkevičius, 1995, p. 238). Gudonis ir Novogrodskienė (2000, p.52) daro išvadą, kad nuo to, kaip aplinkiniai bendrauja su neįgaliaisiais, priklauso šių elgesys ir gebėjimas prisitaikyti prie aplinkos. Pasak autorių, aplinkinių pagarba ir tolerancija, saugumo jausmas neįgaliajam padeda išsiugdyti savigarbą, savimeilę, savivoką ir negalė tampa tik antriniu asmenybės gyvenimo aspektu; neigiamas požiūris formuoja neįgaliesiems nepilnavertiškumą arba agresyvumą.

Taigi, galima daryti prielaidą, kad pedagogų bendravimas su nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliais rengiant juos profesinei veiklai, didele dalimi priklauso nuo ugdytojų

nuostatų, vertybių, požiūrio į kitą asmenį. Geranoriškumas, pasitikėjimas, pagarba individualumui, tolerancija – kertiniai akmenys, be kurių neįmanoma sukurti prasmingo ir efektyvaus bendravimo su aplinkiniais stiliaus (Almonaitienė, 2004).

Neįgaliųjų ugdyme pedagogai atlieka svarbų vaidmenį, nes bendraudami su ugdytiniais vadovaujasi tam tikromis vertybių sistemomis. Bendravimo procese formuojamos ir įtvirtinamos dorovinės vertybės, kuriama asmenybė, doroviniai bruožai, charakterio savybės, vertinimai, idealai (Elijošius, Kavaliauskienė, Gudinavičius, 2008).

Mokslinės literatūros apžvalga rodo, kad bendravimo etika tarp mokytojų ir mokinių galima esant humanistinėms, demokratinėms nuostatomis visuomenėje ir specialistų bendruomenėje bei aktyviam paties neįgaliojo socialinam vaidmeniui. Svarbi nuostata, kad neįgalaus asmens socialinė raida nėra pastovi ir nulemta vien gamtinių veiksnių. Komunikacinė plėtra, aplinka ir ugdymas etiniu pagrindu gali lavinti sutrikusio intelekto jaunuolių bendravimo įgūdžius ir padėti jiems lygiaverčiai su kitais visuomenės nariais konkuruoti darbo rinkoje. Be to, pedagogų ir nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių interesų nesuderinamumai, nesusikalbėjimai galėtų sumažėti, jei pedagogų bendravimo etiniai principai taptų kategoriniu imperatyvu, t. y. vidine pareiga gerbti moralės dėsnius bendraujant su aplinkiniais.

Analizuojant mokslininkų tyrimus sunku buvo rasti konkrečių tyrimų apie profesinio rengimo pedagogų ir nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių tarpusavio bendravimo etiką. Todėl buvo atliktas tyrimas profesinio rengimo centruose, norint sužinoti pedagogų ir nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių etinius tarpusavio bendravimo ypatumus.

2 skyrius. PROFESINIO RENGIMO PEDAGOGŲ IR NEŽYMAI SUTRIKUSIO INTELEKTO JAUNUOLIŲ TARPUSAVIO BENDRAVIMO ETIKOS IR UGDYMO PROBLEMAS

2.1. Tyrimo metodika

Tyrimui atlikti taikytas anketinės apklausos metodas. Pedagogams ir mokiniams parengtos uždaro tipo anketos.

Mokinių anketą sudarė 16 klausimų, o pedagogų – 18 klausimų uždaro tipo (kai pateikiami galimi variantai, o respondentai tik pažymi vieną ar keletą atsakymų) ir po vieną atviro tipo klausimą. Mokinių ir mokytojų anketos buvo suskirstytos į V blokus.

I bloko klausimai skirti išsiaiškinti respondentų imties charakteristiką (pedagogų ir mokinių amžių, lytį, pedagogų pedagoginę kvalifikaciją, pedagoginį stažą).

II bloko klausimai buvo skirti nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių ir pedagogų bendravimui tirti.

III blokas buvo pateiktas norint išsiaiškinti mokytojų nuomonę apie save kaip mokytoją, kokiomis etinėmis vertybėmis vadovaujasi bendraudami su jaunuoliais, turinčiais nežymų intelekto sutrikimą, pedagogų nuostatoms į mokinį, turintį negalę. Mokiniais parengti klausimai, kaip jie vertina mokytojų bendravimą pamokoje ir kokiomis asmenybės savybėmis turi pasižymėti mokytojas, kad būtų gerbiamas.

IV blokas klausimai pedagogams apie bendravimo su mokiniais problemas nesutarimų priežastis; anketoje mokiniams – klausimai apie tai, kaip mokiniai vertina bendravimą su mokytojaus.

V bloko klausimais tirta mokinių nuomonė, kokio bendravimo moko mokytojai bei mokytojų nuomonė apie mokinių bendravimo įgūdžius.

Tiek mokinių tiek mokytojų anketų pabaigoje pateiktas atviras klausimas – prašymas parašyti savo nuomonę apie mokytojų ir nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių tarpusavio bendravimą.

Tyrimo dalyvavo dvi respondentų grupės:

- profesinio rengimo pedagogai. Jie buvo apklausiami raštu. Išdalinta 100 anketų. Anketų grįžtamumas 100%. Tyrimas truko mėnesį.

- nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai. Jie buvo apklausiami raštu. Išdalinta 80 anketų. Anketų grįžtamumas 100%.

Daugiausia sunkumų sudarė mokinių apklausa. Paaiškėjo, kad kai kurie mokiniai visiškai nėra susidūrę su anketine apklausa arba yra pildę anketą vieną ar du kartus. Siekiant

100% anketų grįžtamumo, kai kuriems mokiniams buvo teikiama pagalba aiškinant bendrąsias anketų pildymo taisykles. Šis anketavimas užtruko mėnesį.

Tyrimas atliktas Alytaus regiono profesinio rengimo centruose (Pramonės ir prekybos bei Statybos ir verslo technologijos skyriuose) nuo 2008 m. lapkričio mėn. iki 2009 m. balandžio mėn.

Empirinio tyrimo duomenų analizei buvo taikoma aprašomosios statistikos (dažnių, vidurkių, procentų) metodai.

2.2. Respondentai

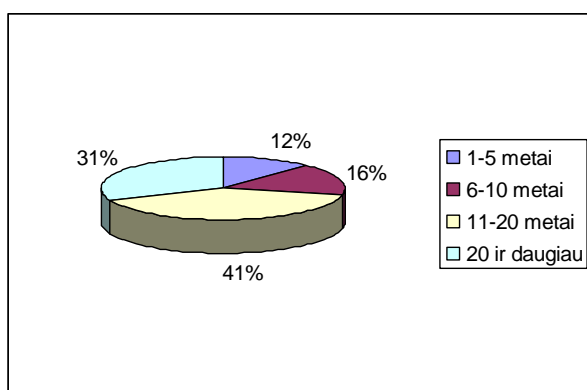
Tyrimo imties charakteristika. Tyrimo imtis sudaryta iš tikslingai atrinktų respondentų. Tyrimui atlikti pasirinktos dvi respondentų grupės:

1) mokytojai, turintys pedagoginio darbo patirties ugdyti profesijoms nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolius,

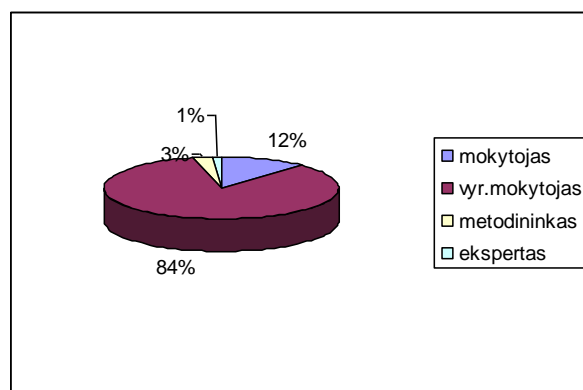
2) nežymiai sutrikusio intelekto profesinio rengimo centrų mokiniai (remtasi pedagoginės psichologinės tarnybos duomenimis) pajėgūs atsakyti į pateiktus klausimus.

Apklausoje dalyvavo 100 profesinio rengimo mokytojų, iš jų 80 moterų ir 20 vyrų. Pagal amžių, jauniausiam pedagogui yra 24 metai, o vyriausiam – 62 metai. Pedagogų amžiaus vidurkis 46.6 metai.

Svarbūs pedagoginės sąveikos su nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliais aspektai – mokytojų pedagoginio darbo stažas (žr. 1 pav.) ir kvalifikacinė kategorija (žr. 2 pav.).

1 pav. Pedagogų darbo stažas, %

2 pav. Pedagogų kvalifikacinės kategorijos, %

Daugumos (41%) respondentų, darbo stažas 11-20 metų, trečdalis (31%) respondentų pedagoginį darbą dirba 20 ir daugiau metų, 16% respondentų turi 6-10 metų pedagoginio darbo stažą ir 12% respondentų pedagoginis darbo stažas - 1-5 metai

Pagal pedagoginę kvalifikaciją daugiausia (84%) respondentų yra vyr. mokytojai, 12% respondentų turi mokytojo kvalifikaciją, 3% respondentai yra metodininkai ir 1% respondentų

ekspertai. Profesinis pasirengimas – vienas iš pagrindinių veiksnių, lemiančių pedagoginio darbo sėkmę (Kavaliauskienė, 2001). Pedagoginė darbo patirtis formuoja mokytojo kompetenciją dirbti su specialiujų poreikių jaunuoliais (Labinienė, Aidukienė, 2007), todėl respondentų pedagoginė kvalifikacija yra teigiamas pedagogo ir nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolio tarpusavio konstruktyvaus bendravimo aspektas profesinio rengimo situacijoje.

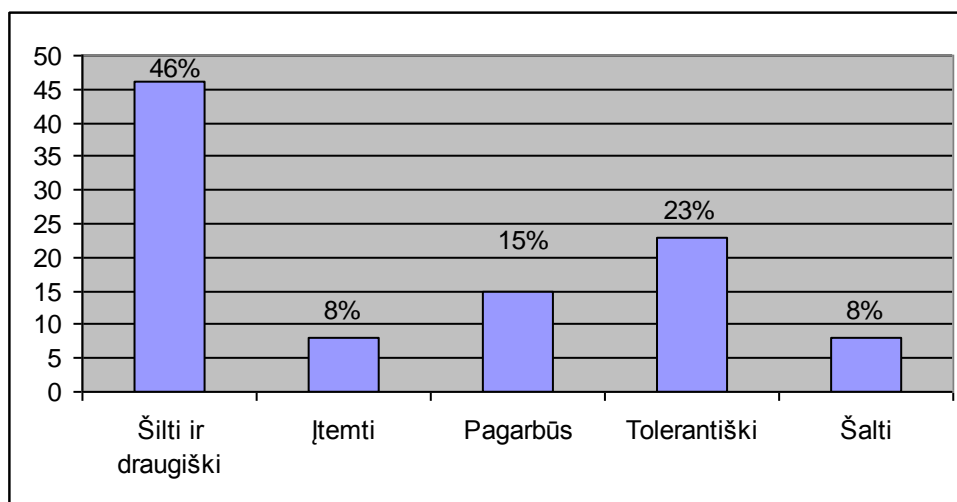
Moksleivių anketinėje apklausoje dalyvavo 80 Alytaus regiono profesinio rengimo mokiniai: iš jų 41 vaikinai ir 39 merginos, t. y. 51,25% vaikinių ir 48,75% merginų. Jauniausiam moksleiviui 17 metų, vyriausiam – 41 metų. Moksleivių amžiaus vidurkis 20.3 metai.

2.3. Profesinės mokyklos pedagogų ir ugdytinių nuomonės apie tarpusavio bendravimą

Analizuojant mokslinę literatūrą apie pedagogų ir mokinių tarpusavio bendravimo ypatybes nustatyta, kad pedagogų bendravimo ypatumai svarbūs mokinio asmenybės ugdymui. Be to, tik pedagogo šilti ir tolerantiški santykiai (Jovaiša, 2001, Butkienė, 1993) gali užtikrinti mokiniams tinkamą ugdymo atmosferą, kuri padėtų ugdytis mokinio galioms ir asmenybei.

Pedagoginėje sąveikoje, kur susitinka ugdytojai ir riboto suvokimo galimybes turintys ugdytiniai, ypač reikšmingas bendravimo dalyvių tarpusavio supratimas. Todėl tirta kaip pedagogai vertina nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių bendravimą su mokytojais ir mokinių nuomonė apie bendravimą su pedagogais.

3 pav. pateikiami mokytojų apklausos duomenys.

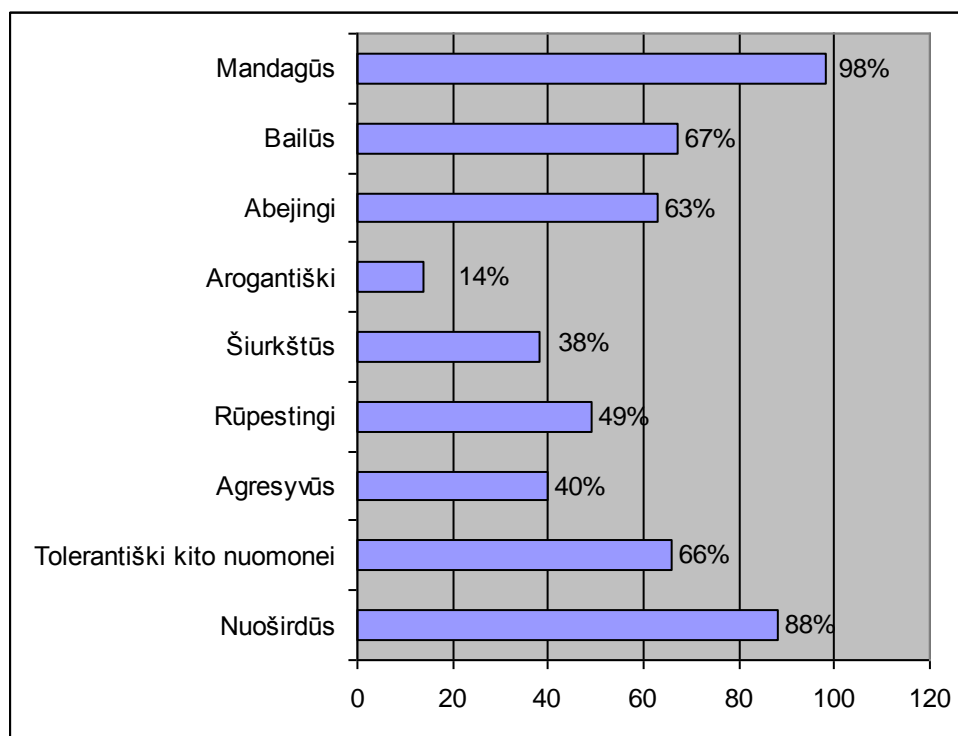

3 pav. Pedagogų nuomonė apie mokinių ir mokytojų tarpusavio santykius, %

Dauguma pedagogų (46%) tarpusavio santykius su mokiniais vertina kaip šiltus ir draugiškus, 23% pedagogai - pagarbius, 15% pedagogų – tolerantiškus. Kalbant apie bendrąsias nuostatas į tarpusavio santykius su nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliais, pedagogai yra teigiamos nuomonės apie šiuos mokinius. Tačiau 8% pedagogų mano, kad jų santykiai yra šalti ir įtemti. Tokių atsakymų įvairovę, galėjo lemti pedagogų patirtis su neįgaliaisiais jaunuoliais.

Šis klausimas yra apžvalginis, todėl toliau pateikiamas konkretesnis, įvardijant nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių bendravimo ypatumus su mokytojais.

Tirta pedagogų nuomonė apie mokinių bendravimo su mokytojais ypatumus (žr. 4 pav.).

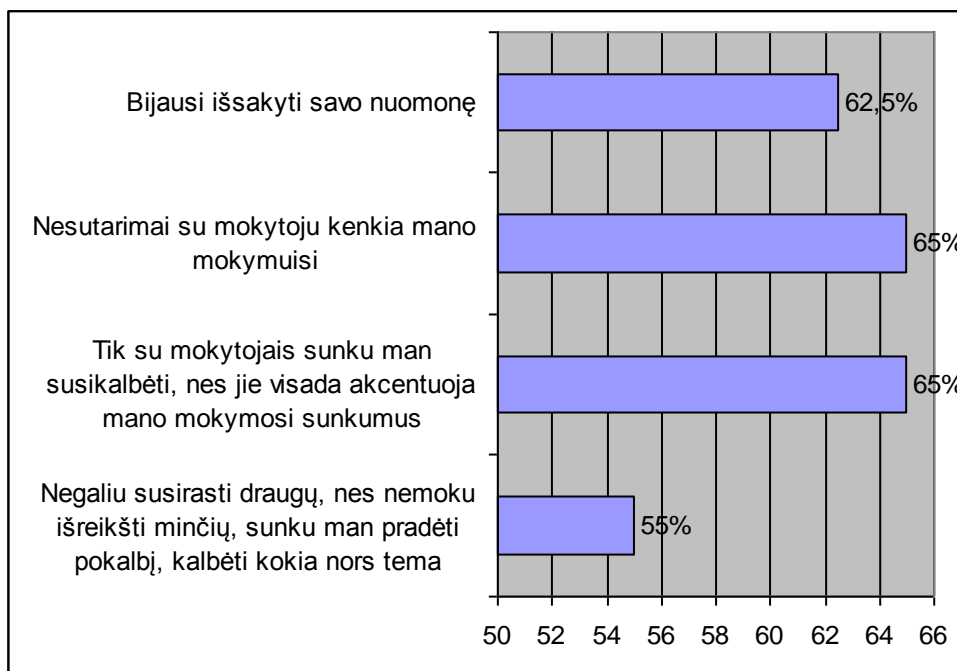
4 pav. Mokytojų nuomonė apie mokinių bendravimo ypatumus, %

Pedagogai savo atsakymuose nepriskiria mokiniams tarpusavio bendravimo situacijoje agresyvumo, šiurkštumo, arogantiškumo savybių.

Dauguma respondentų teigia, kad specialiųjų poreikių mokiniai su mokytojais mandagūs (98%), nuoširdūs (88%), tolerantiški (66%). rūpestingi (49%). Kita vertus, daugiau kaip pusė (67%) respondentų teigia, kad mokiniai bendrauja su mokytojais bailiai, beveik tiek pat (63%) respondentų teigia, kad mokiniai abejingi mokytojams. Pedagogai ypač akcentuoja mokinių mandagų, nuoširdų, rūpestingą elgesį. Ugdytojams svarbus mokinių elgesio taisyklių laikymasis.

Sužinojus bendras pedagogų nuomones apie tarpusavio bendravimą, svarbu tirti mokinių nuomonę, kokias problemas patiria bendraudami su mokytojais.

Tirta mokinių nuomonė apie bendravimo problemas su mokytojais (žr. 5 pav.).

5 pav. Mokinių nuomonė apie bendravimo problemas su mokytojais, %

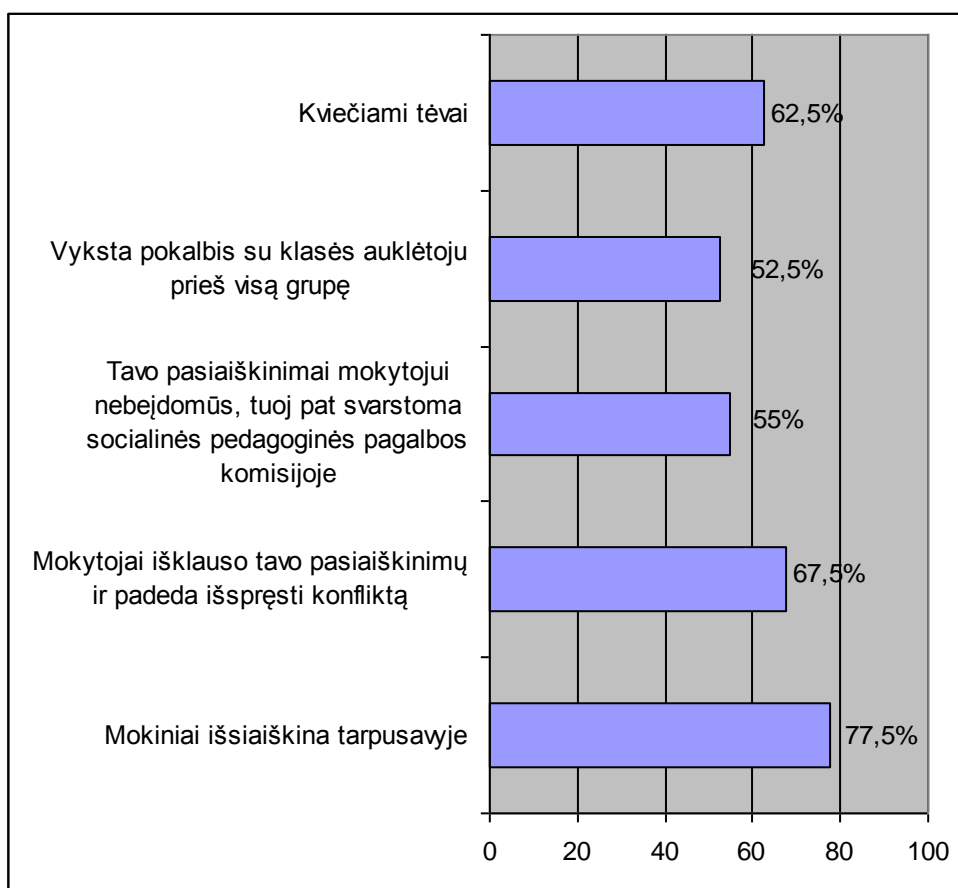
Mokinių nuomonė apie mokytojų ir mokinių tarpusavio bendravime kylančias problemas įvairi. 65 % respondentų teigia, kad su mokytojais sunku susikalbėti dėl nuolat akcentuojamų mokymosi sunkumų, tiek pat respondentų mano, kad nesutarimai su mokytoju kenkia mokymuisi. 62,5% respondentų teigimu, bijo išsakyti savo nuomonę.

Dėl paskutinio klausimo teiginio „Negaliu susirasti draugų, nes nemoku išreikšti minčių, sunku man pradėti pokalbį, kalbėti kokia nors tema“ 55% respondentų teigia, kad niekada tokių problemų neturi.

Respondentų atsakymai patvirtina, kad nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliams dėl jų aplinkos suvokimo savitumo, sunku bendrauti su aplinkiniais, išsakyti savo nuomonę. Mokiniams svarbu padrąšinimai, kurie suteikia pasitikėjimo savimi, o mokinių nuomone, to jie retai sulaukia iš pedagogų, kas lemia bendravimo ir ugdymo konfliktus.

Bendraujant dažnai iškyla konfliktinės situacijos, kurias būtina konstruktyviai spręsti.

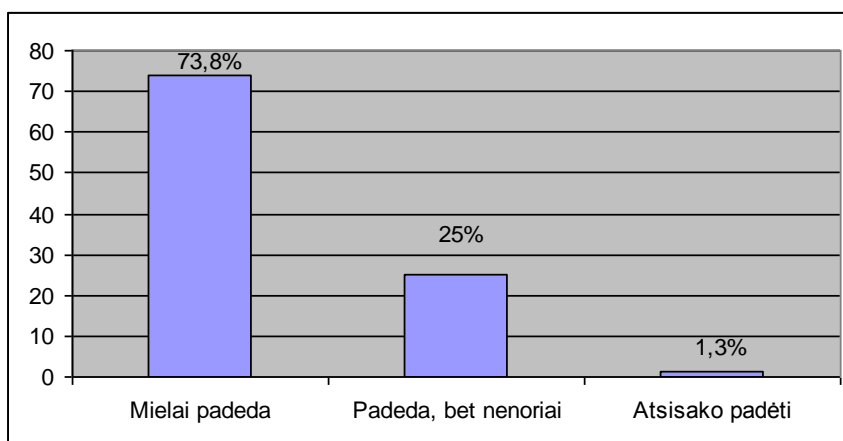
Tirta mokinių nuomonė, kaip mokykloje sprendžiami konfliktai (žr. 6 pav.).

6 pav. Mokinių nuomonė, kaip mokykloje sprendžiami konfliktai, %

Gauti atsakymai rodo, kad mokykloje mokytojai stengiasi padėti mokiniams spręsti problemas. Nors 77,5% respondentai teigia, kad patys stengiasi išspręsti kilusius konfliktus, 67,5% respondentai teigia, kad mokytojai išklauso jų pasiaiškinių ir padeda išspręsti konfliktus. 62,5 % respondentų atsakė, kad „kviečiami tėvai“, 55% respondentai pažymėjo, kad jų pasiaiškinimai neįdomūs, 52,5% respondentų teigia, kad „klasės auklėtoja visos grupės akivaizdoje aiškinasi konfliktus“. Pedagogai stengiasi padėti, suprasdami jų ribotas galimybes spręsti konfliktus.

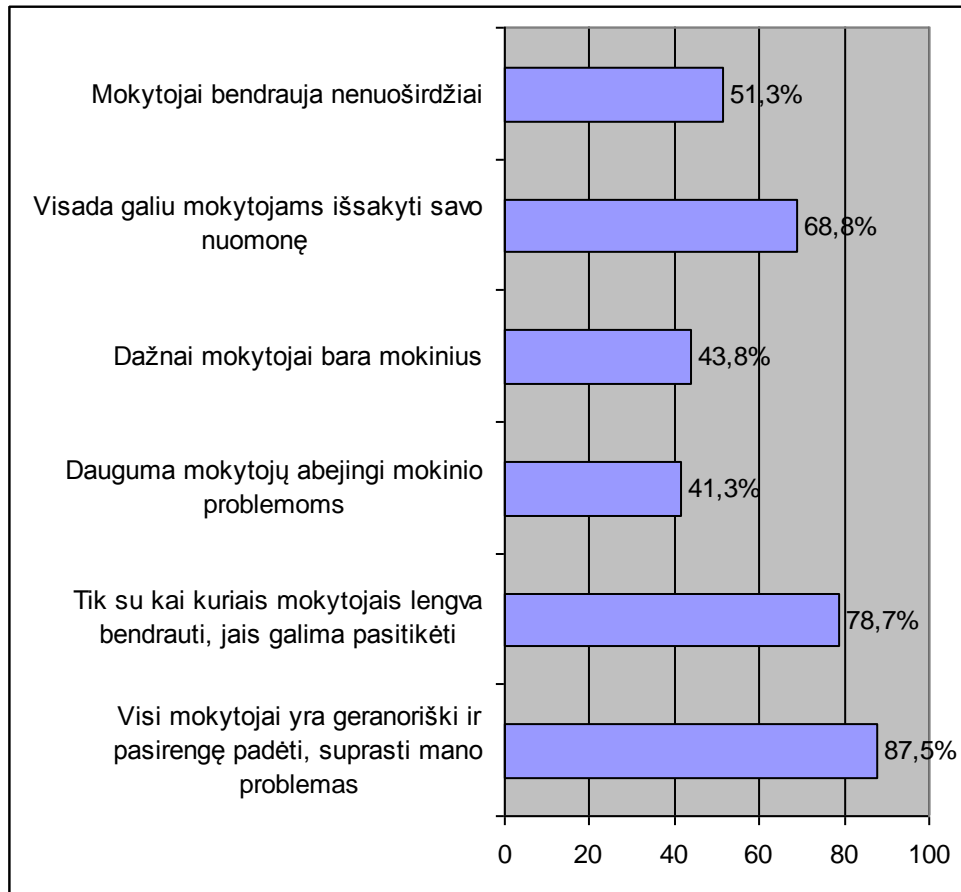
Tirta mokinių nuomonė apie pedagogų pagalbą mokiniui (žr. 7 pav.).

7 pav. Mokinių nuomonė apie pedagogų pagalbą mokiniui, %

73,8% mokiniai teigia, kad mokytojas mielai padeda, kai prašo pagalbos dėl mokymosi ar kitų iškilusių problemų, 25% mokiniai pažymi, kad mokytojas padeda, bet nenoriai, 1,3 % respondentas pažymi, kad mokytojai atsisako padėti.

Tirta mokinių nuomonė apie bendravimo tarp mokinių ir mokytojų ypatumus (žr. 8 pav.)

8 pav. Bendravimas tarp mokinių ir mokytojų (mokinių nuomonė), %

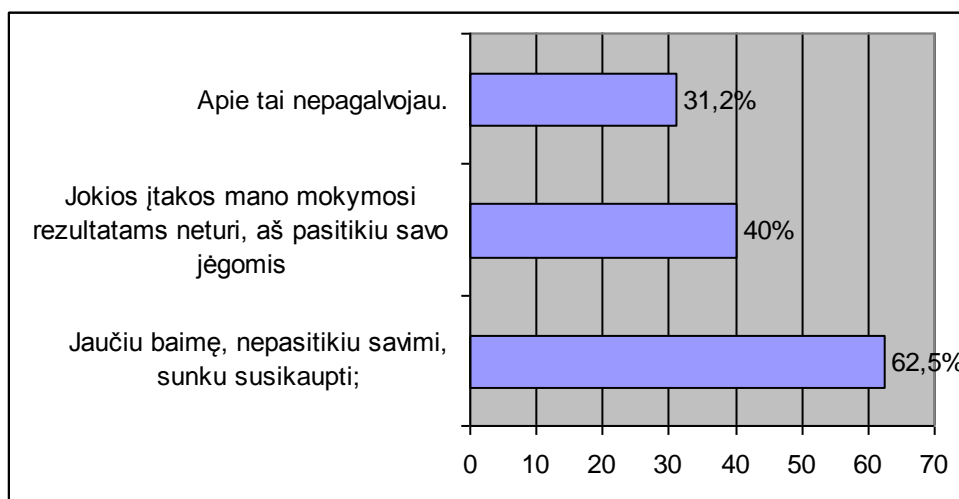
Dauguma 78,7 % mokinių pažymėjo, kad tik su kai kuriais mokytojais gali lengvai bendrauti, jais pasitikėti, 68,8% teigia, kad ne visada mokytojai išklauso jų nuomonės, 87,5% respondentų teigia, kad visi mokytojai yra geranoriški ir pasirengę padėti, suprasti mokinio problemas, nors 41,3 % respondentų teigia, kad dauguma mokytoju abejingi jų problemoms.

Šio klausimo atsakymai kaip ir mokinių atsakymai apie bendravimo problemas (žr. 5 pav.) rodo, kad nors ir teigiamai mokiniai vertina pedagogų ir mokinių tarpusavio bendravimą, tačiau atsiranda mokytojų, kuriems nesvarbi mokinių nuomonė ir jų problemos.

Pamoka yra viena iš mokymo formų. Jos metu pedagogo pagrindinis instrumentas, kurio dėka perduodama žinios – yra bendravimas. Jei mokytojas pamokoje sukuria teigiamą atmosferą, bendrauja su mokiniais geranoriškai, vadovaudamasis partnerystės, empatiškumo, tolerancijos principais, mokinys jausis įvertinamas ir stengsis visomis savo išgalėmis duodamą

informaciją kokybiškai įsisavinti. Tuo tikslu buvo mokiniai paprašyti išsakyti nuomonę apie pamokos atmosferos bei mokytojų bendravimo įtaką mokinių mokymosi kokybei.

9 pav. pateikiami rezultatai kaip mokiniai vertina nesutarimų mokytojų su mokiniais įtaką mokymosi rezultatams.

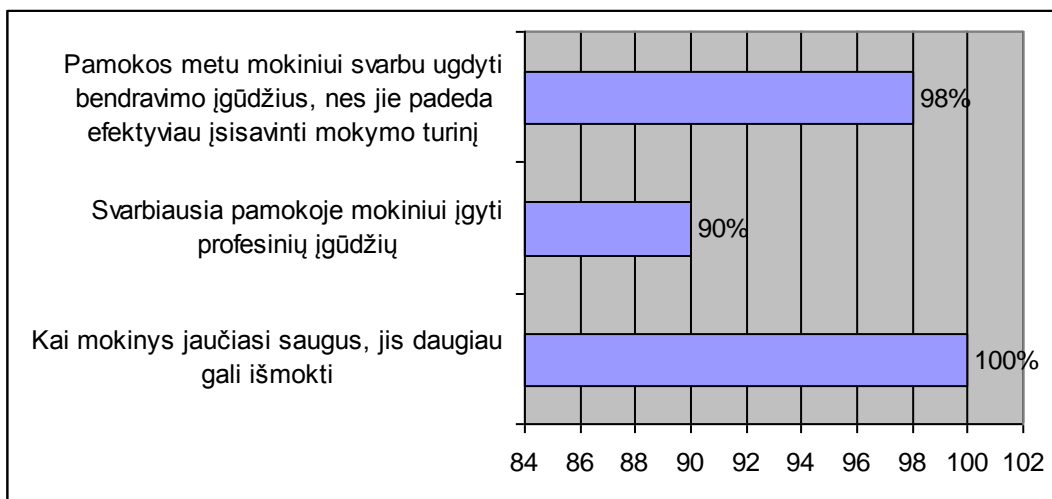

9 pav. Nesutarimai su mokytojais įtakoja mokinio mokymosi rezultatams, %

62,5% teigia, kad jaučia baimę, nepasitiki savimi, sunku susikaupti, 40% mokinių teigia, kad jokios įtakos nesutarimai su mokytoju mokymosi rezultatams neturi, pats mokinys pasitiki savo jėgomis, nors 31,2% mokinių apie tai negalvoja. Šio klausimo rezultatai rodo, kad mokiniams svarbus yra mokytojas ir jo gebėjimas bendrauti su mokiniais, kuriant gerą pamokos atmosferą. Mokiniams sunku susikaupti, tuo labiau pasitikėti savo jėgomis, kai santykiai su pedagogais pamokų metu yra įtemti ir šalti. Todėl pedagogų bendravimo etika lemia ne tik nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių bendravimo kokybę, bet ir mokinio mokymosi rezultatus.

Palyginimui yra svarbu sužinoti ir mokytojų nuomonę apie pamokos atmosferos įtaką mokinio gerai savijautai, kurią sudaro pedagogo bendravimas, nes „bloga mokinio savijauta mažina intelektinės veiklos galimybes, mokinio darbingumą, iniciatyvumą, apsunkina bendravimą su kitais žmonėmis, skatina vengti tų situacijų, kurios kelia tokius nemalonius išgyvenimus, potyrius“ (Bukšnytė, 1999).

Tirta mokytojų nuomonė apie veiksnius įtakojančius mokinio mokymosi rezultatams (žr. 10 pav.).

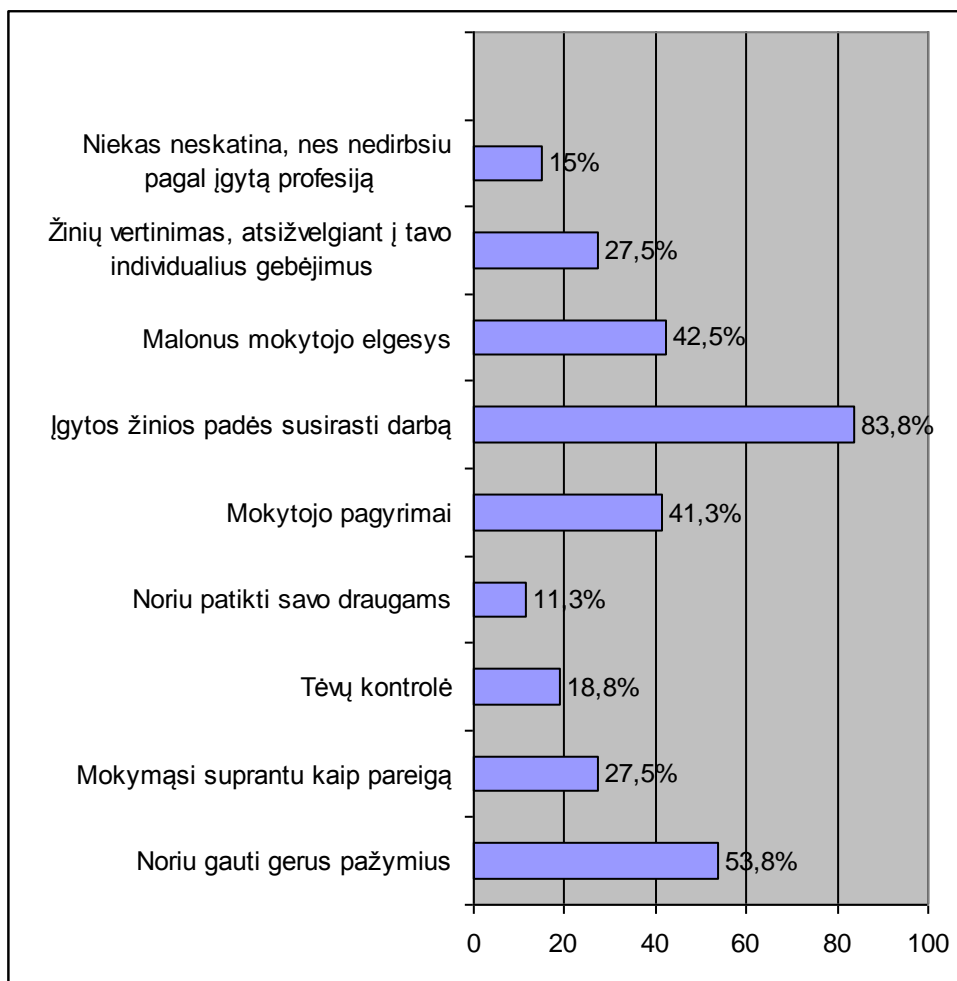
10 pav. Pamokos atmosferos įtaka mokinio mokymosi rezultatams, %

Visi mokytojai sutinka, kad saugumo jausmas padeda siekti geresnių rezultatų. 90% respondentų teigia, kad svarbiausia pamokoje mokiniui įgyti profesinių žinių. 90% mokytojų pritaria, kad pamokos metu svarbu ugdyti bendravimo įgūdžius, nes jie padeda efektyviau įsisavinti mokymo turinį.

Taigi tiek mokytojai tiek mokiniai savo atsakymuose sutinka, kad gera bendravimo atmosfera pamokoje įtakoja ugdytinio savijautai bei jo mokymosi kokybei.

Nagrinėjant mokytojų ir nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių tarpusavio bendravime kylančias ugdymo problemas, svarbu tirti veiksnius, kurie gali trukdyti ar skatinti nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolius siekti geresnių mokymosi rezultatų. Tyrimo rezultatai rodo sąsajas su teigiamu pedagogų bendravimu pamokoje ir mokymosi kokybės dinamiškumu.

11 pav. pateikiama veiksniai, skatinantys mokinius siekti geresnių rezultatų.

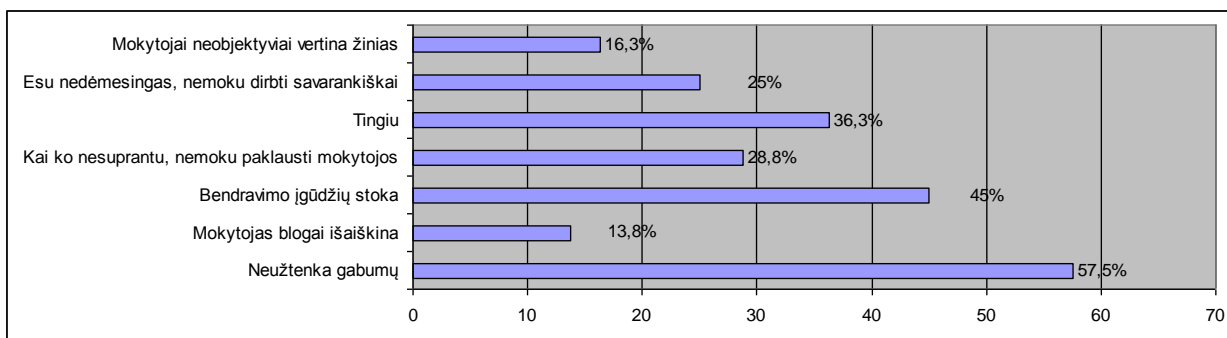

11 pav. Veiksniai skatinantys mokinius siekti geresnių mokymosi rezultatų, %

83,8% mokinių teigia, kad svarbiausias veiksnys, kuris skatina siekti geresnių rezultatų yra tai, kad įgytos žinios padės susirasti darbą. 53,8% respondentai teigia, kad siekti geresnių rezultatų juos skatina gavimas gerų pažymių. Rezultatai rodo, kad mokiniai žino profesinį rengimo tikslą, suvokia profesinės kompetencijos svarbą projektuojant savo būsimą profesinę karjerą. 42,5% mokinių nurodė malonų mokytojo elgesį, 41,3% - mokytojo pagyrimus. Rezultatai rodo, kad mokiniams svarbu mokytojo malonus elgesys, vertinimas mokinio kaip individualybės, skatinimai, pagyrimai, nes malonus bendravimas su nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliais paremtas pagyrimais ugdo savivertę ir orumą, savarankiškumą, pasitikėjimą savo jėgomis ir norą reikšti savo nuomonę.

Adekvačiai tirta veiksniai, trukdantys siekti geresnių mokymosi rezultatų.

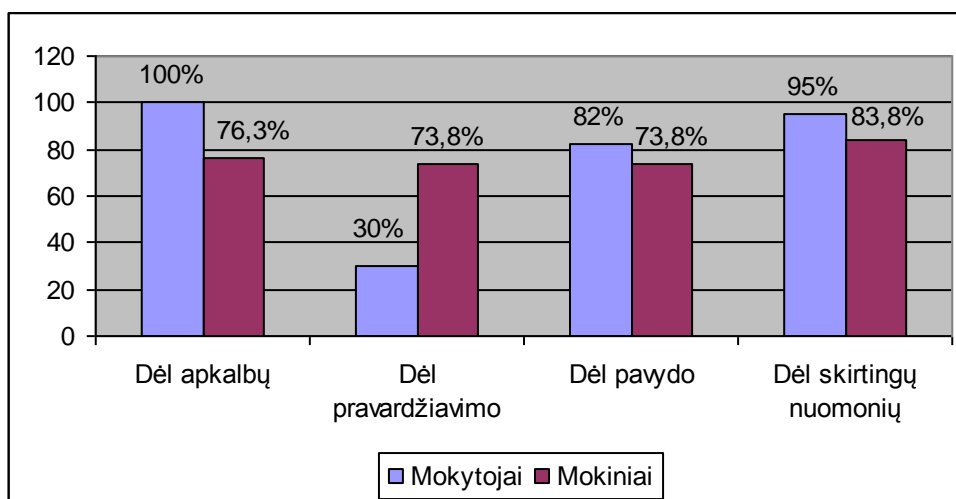
12 pav. pateikiama veiksniai trukdantys mokiniams siekti geresnių rezultatų.

12 pav. Veiksniai, trukdantys mokiniams siekti geresnių mokymosi rezultatų, %

Daugiausia respondentų (57,5%) pripažįsta, kad vienas iš pagrindinių veiksnių, trukdančių siekti geresnių mokymosi rezultatų – tai gabumų stoka. 45% respondentų teigia, kad bendravimo įgūdžių stoka yra svarbus veiksnys siekiant mokymosi kokybės. 36,3% respondentų mano, kad tingi mokytis. 28,8% respondentų teigia, kad nemokėjimas paklausti mokytojo arba nemokėjimas paprašyti pagalbos trukdo siekti geresnių mokymosi rezultatų, 16,3% respondentų išskiria mokytojo neobjektyvumą vertinant žinias bei 13,8% respondentų nurodo mokytojo blogą pamokos išaiškinimą – tai veiksniai, trukdantys mokiniams siekti geresnių mokymosi rezultatų. Patys mokiniai pripažįsta savo bendravimo įgūdžių ribotumą bei pedagogų etinio bendravimo svarbą ugdymo procese.

13 pav. pateikta pedagogų ir mokinių nuomonių palyginimas dėl ko pykstasi tarpusavyje mokiniai.

13 pav. Mokinių tarpusavio nesutarimo priežastys, %

Mokytojų nuomone (daugiausia) 100% respondentų mano, kad mokiniai pykstasi dėl apkalbų, 95% mokytojų mano, mokiniai nesutaria dėl skirtingų nuomonių, 82% respondentų teigia, kad mokiniai tarpusavyje pykstasi dėl pavydo, 30% respondentai mano, kad mokiniai nesutaria dėl prasivardžiavimų.

Mokinių nuomonė apie nesutarimus su savo bendraamžiais skiriasi. 83,8% mokinių mano, kad nesutarimai su bendraamžiais būna dėl skirtingų nuomonių, 76,3% respondentai mano - dėl apkalbų, 73,8% respondentų mano, kad nesutaria dėl pavydo ir pravardžiavimo.

Paprašyti mokytojai išsakyti savo nuomonę, parašė: „...dažnai yra manipulatoriai, įpratę gauti išskirtinį dėmesį“, „dėl tolerancijos stokos“, „dėl skirtingos gyvenimiškos patirties“.

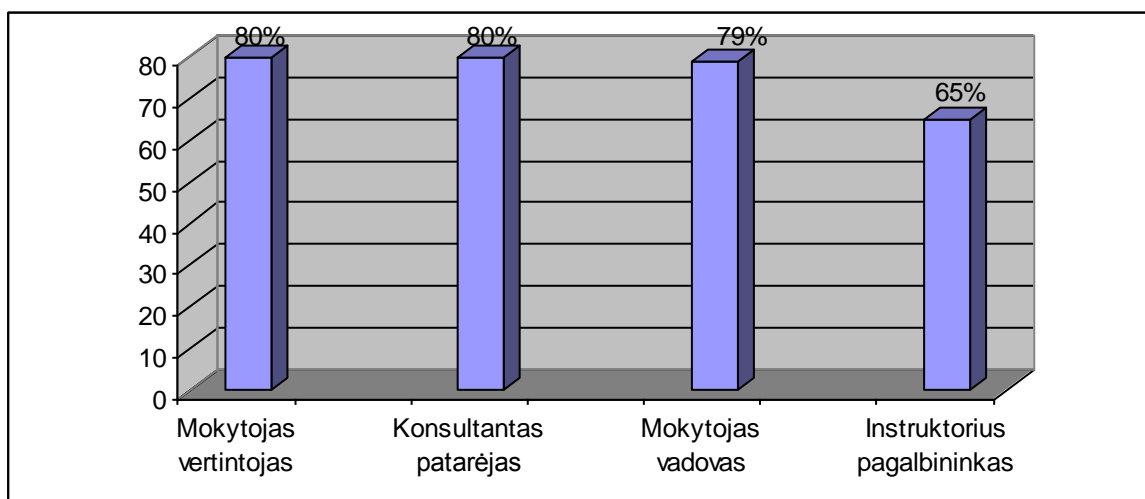
Nors mokytojai ir vertina mokinių ir mokytojų santykius kaip „šiltus ir draugiškus, „pagarbius“ ir pagrįstus „tolerancija“, pažymi mokinių ir mokytojų santykiuose „nuoširdumą“, „mandagumą“, tačiau nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių nuomone, mokykloje ne visada galima išsakyti mokytojams savo nuomonę, yra mokytojų, su kuriais sunku susikalbėti, jie akcentuoja mokymosi sunkumus. Mokytojai ir mokiniai pripažįsta, kad tarpusavio nesutarimai turi įtakos mokinių mokymosi kokybei.

Mokinių nuomone, dauguma mokytojų padeda spręsti konfliktus ir asmenines problemas. Mokinių baimė mokykloje išsakyti savo nuomonę rodo, kad mokytojų ir nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių tarpusavio bendravime vis dar trūksta tolerancijos individualybei.

2.4. Profesinės mokyklos pedagogų bendravimo su ugdytiniais etiniai veiksniai

Nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių bendravimo įgūdžiai yra svarbus sėkmingos profesinės veiklos veiksnys. Svarbų vaidmenį mokinio bendravimo įgūdžių ugdyme pirmiausia vaidina pedagogas. Ugdytojo ir ugdytinio santykiai turi pasiekti aukščiausią lygį ir ugdytojas privalo būti doroviškai subrendusi asmenybė (Martišauskienė, 2000), kuri bendraudama su mokiniais sudarytų sąlygas ugdytinių savarankiškumui, pasitikėjimui savimi, pagarbai sau ir kitiems. Tirta kaip pedagogai vertina save kaip mokytojus, kokiomis vertybėmis vadovaujasi bendraudami su jaunuoliais, turinčiais nežymų intelekto sutrikimą, kokie veiksniai lemia jų nuostatas į negalę.

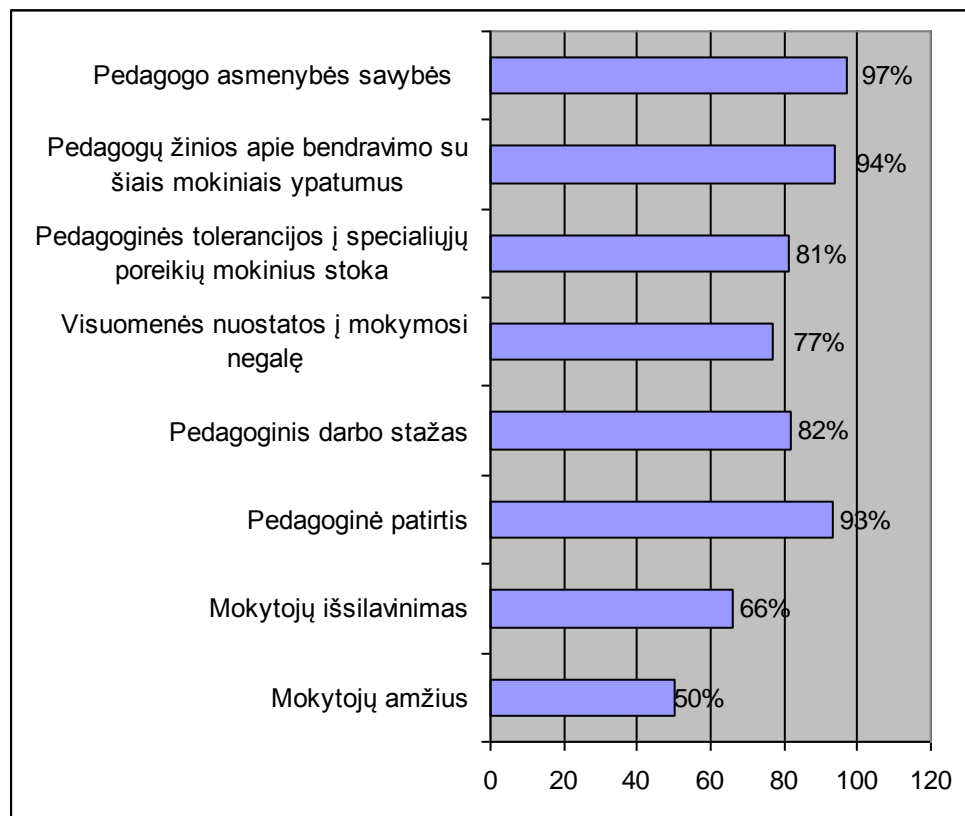
14 pav. pateiktas pedagogų savęs kaip mokytojo, apibūdinimas.

14 pav. Mokytojų nuomonė apie patį save, kaip mokytoją, %

Daugiausia respondentų (po 80%) apibūdino save kaip „konsultantą patarėją, kuris pataria, konsultuoja, padeda dirbti grupėse ir individualiai, papildo moksleivius, akcentuodamas svarbiausius dalykus, džiaugiasi rezultatais drauge su moksleiviais“ ir kaip „mokytoją vertintoją, kuris pateikia visą informaciją, dažnai tikrina, detaliai ir nuosekliai išdėsto veiklos planą, vertina visas užduotis“; 79% pedagogų respondentų – „mokytojas vadovas, kuris vadovauja darbui pamokoje, bet leidžia kai ką savarankiškai surasti, skatina moksleivių iniciatyvą, leidžia klysti ir neskuba griežtai vertinti“. 65% pedagogų sau priskyre apibūdinimą „instruktoriaus pagalbininko“, kuris leidžia patiems moksleiviams drauge su mokytoju pasirinkti veiklos formą, pataria kaip atlikti užduotį, leidžia patiems įvertinti rezultatus, skatina bendradarbiauti ir pasikeisti nuomonėmis“.

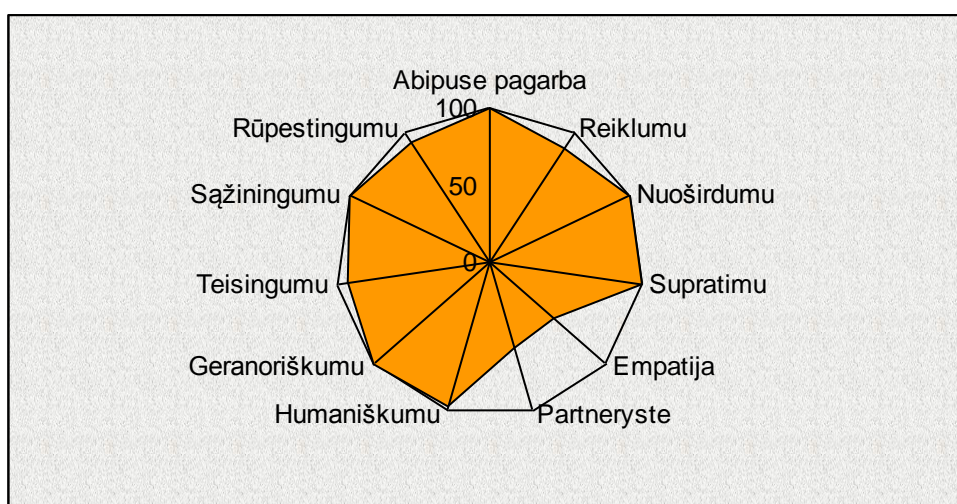
Hannah, Pliner (1983) pažymi, kad specialistų nuostatos gali turėti didelį poveikį neįgaliųjų socialinei integracijai ir bendravimo kokybei, be to, veikia neįgaliųjų vaikų mokymosi galimybes, jų asmenybę, savivaizdį, elgesį. Mokslininkų tyrimai rodo, kad nuostatos yra viena esminių sėkmingo profesinio rengimo prielaidų (Baranauskienė, Elijošius, Pauliukonis, 2004, p.66-67). Tirta pedagogų nuomonė apie veiksnius, įtakojančius pedagogų nuostatoms į negalę (žr. 15 pav.).

15 pav. Veiksniai, įtakojantys pedagogų nuostatoms į negalę, %

Mokytojai išskyrė tris pagrindinius veiksnius, kurie, jų manymu, labiausiai įtakoja mokytojų nuostatomis į mokinius, turinčius specialiųjų poreikių, tai - „pedagoginė patirtis“, taip mano 98 % respondentų, „pedagogų asmenybės savybės“ 97%, 94% respondentų teigia, kad įtaką turi „pedagogų žinios apie bendravimo su šiais mokiniais ypatumus“, 66% respondentų išskyrė kaip svarbų veiksnių „mokytojo išsilavinimą“, 77% – pažymėjo „visuomenės nuostatos į mokymosi negalę“, 81% respondentų išskyrė „pedagoginės tolerancijos į specialiųjų poreikių mokinius stoką“, 50% respondentų mano, kad „mokytojo amžius“ turi įtakos mokytojų nuostatomis į mokinius turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių.

16 pav. pateikiamos pedagogų nuomone, svarbiausios pedagogų etinės vertybės bendraujant su sutrikusio intelekto moksleiviais.

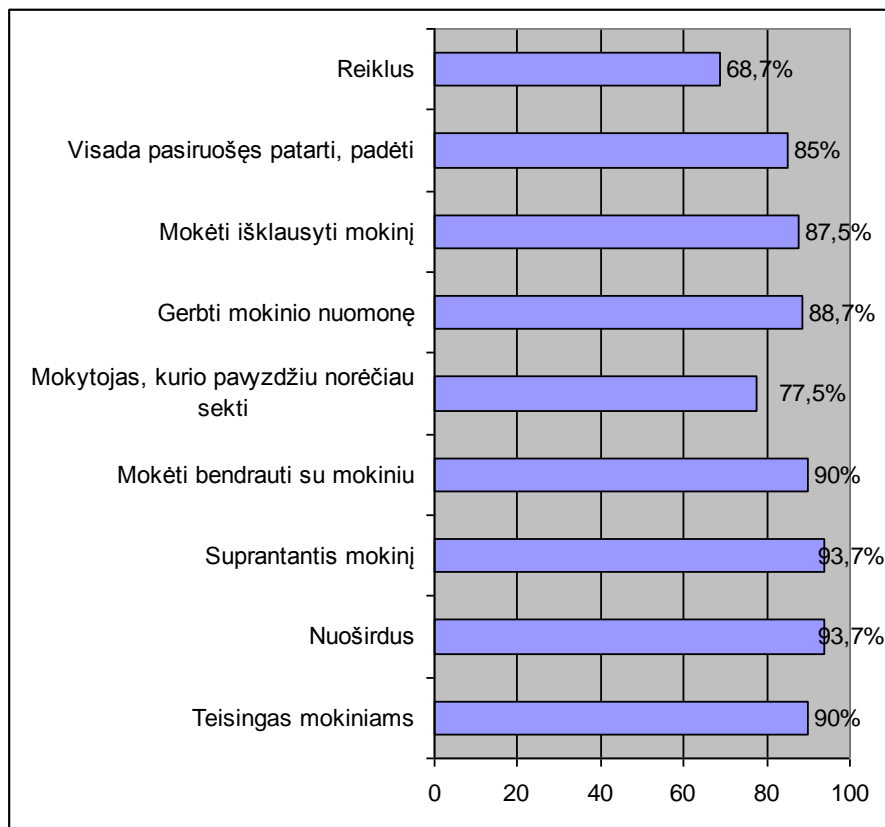

16 pav. Pedagogų etinės vertybės bendraujant su sutrikusio intelekto moksleiviais, %

Tyrimai rodo, kad bendraujant su sutrikusio intelekto jaunuoliais vienos iš svarbiausių etinių vertybių yra empatija ir partnerystė (Ruškus, 1998). Anketinės apklausos metu nustatyta, kad minėtomis vertybėmis profesinio rengimo pedagogai mažiausiai vadovaujasi (žr. 16 pav.). 94% pedagogų vadovaujasi rūpestingumu, teisingumu. 88% respondentai vadovaujasi reiklumu. 54% respondentų vadovaujasi empatija ir 59% respondentų vadovaujasi partneryste. Populiariausios etinės vertybės, kuriomis vadovaujasi pedagogai, yra sąžiningumas, geranoriškumas, supratimas, abipusė pagarba, nuoširdumas.

Tyrimų duomenimis nustatyta (Vaitkevičius, 1995), kad mokiniams ugdymo procese svarbų vaidmenį atlieka ne mokomas dalykas, bet mokytojas, kuris tą dalyką dėsto. Galima daryti prielaidą, kad mokiniai labiau linkę bendrauti su tuo mokytoju, kuris jiems patinka dėl vienokių ar kitokių savybių. Mokytojo gebėjimas bendrauti yra svarbus veiksnys, įtakojantis bendravimo ir ugdymo problemas. Tuo tikslu, buvo tirta specialiųjų poreikių mokinių nuomonė apie mokytojo gerbtinas savybes.

17 pav. pateikiamos, mokinių nuomone, gerbiamo mokytojo savybės.

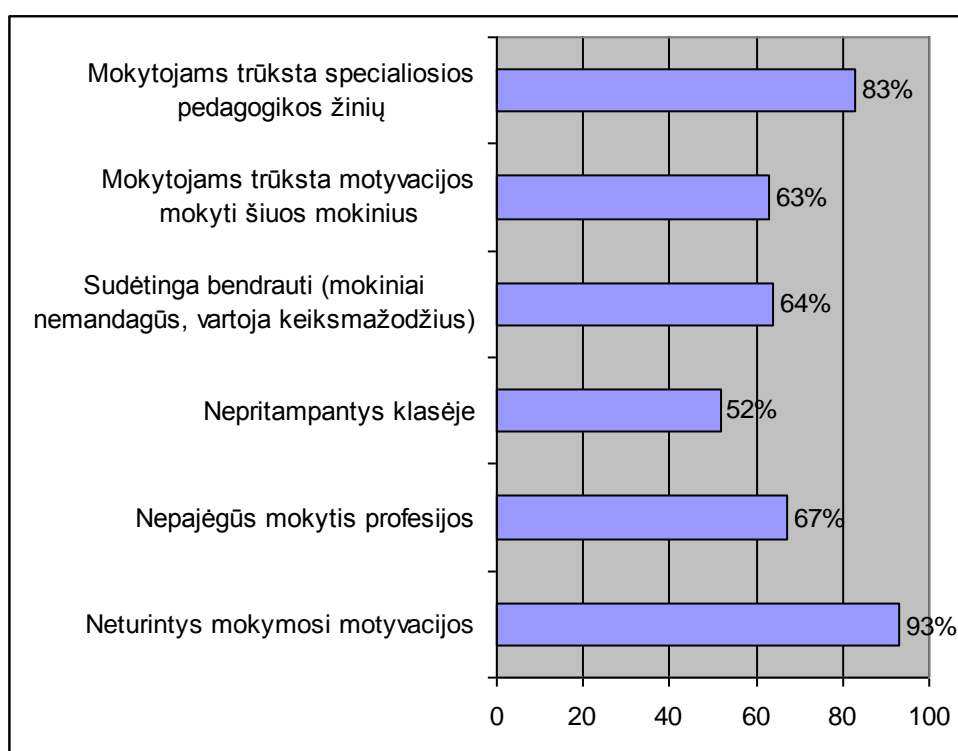
17 pav. Mokinių nuomonė apie gerbiamo mokytojo savybės, %

93,7% respondentų svarbu, kad mokytojas suprastų mokinį, pedagogo nuoširdumas. 90% respondentų svarbu, kad mokytojas mokėtų bendrauti su mokiniais ir būtų teisingas mokiniams, 87,5% respondentams svarbu, kad pedagogas mokėtų išklausti mokinį. 68,7% mokiniams svarbus mokytojo reiklumas. Mokiniams itin reikšmingos mokytojo dorovinės savybės: nuoširdus, suprantantis mokinius, gebantis išklausti, teisingumas mokinių atžvilgiu, mokytojas, kuris gerbia kito nuomonę.

2.5. Pedagogų ir ugdytinių bendravimo problemų priežastys.

Bendravimo problemos tarp pedagogų ir ugdytinių atsiranda dėl įvairių veiksnių, pvz.: išankstinių nuostatų, skirtingų požiūrių, informacijos stokos bei sutrikusio intelekto jaunuolių socialinės dezadaptacijos.

Tirta mokytojų patiriamos problemos, bendraujant su mokiniais (žr. 18 pav.).

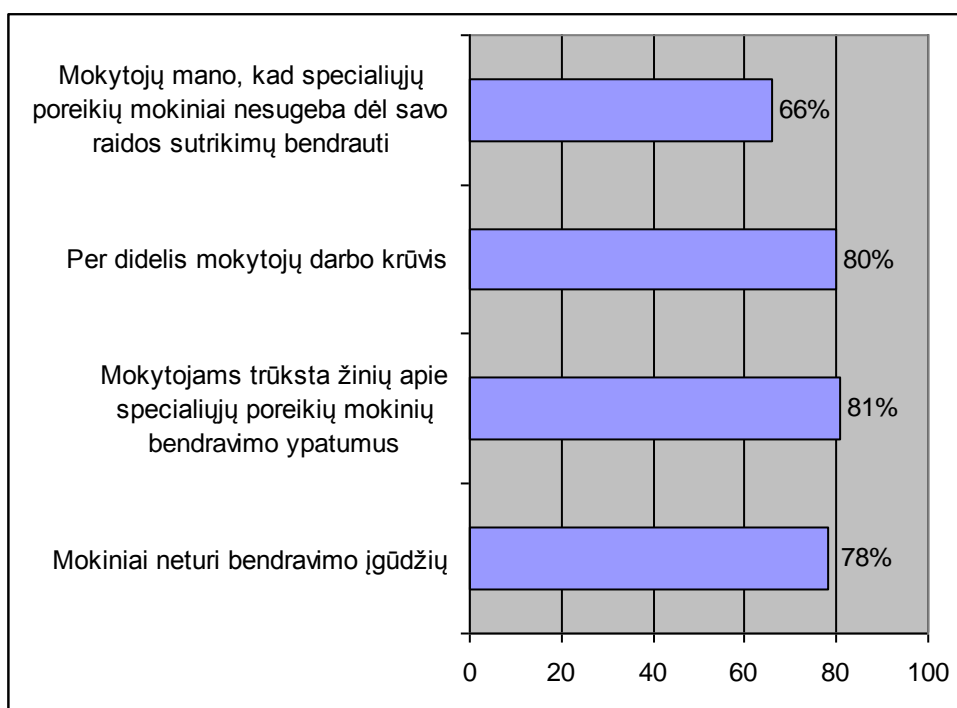

18 pav. Mokytojų patiriamos problemos, bendraujant su mokiniais, %

93% pedagogų teigia, kad bendravimo problemos su mokiniais kyla dėl to, kad mokiniai neturi mokymosi motyvacijos. 83% pedagogų trūksta specialiosios pedagogikos žinių, 64% respondentai nurodė, kad mokiniai nemandagūs, sudėtinga su jais bendrauti. 63% respondentų pažymėjo, kad patiems mokytojams trūksta motyvacijos mokyti specialiųjų poreikių mokinius. 52% pedagogų mano, kad mokiniai gerai integruojasi grupėje ir mažiausiai kyla dėl to problemų.

Pedagogai, paprašyti išsakyti savo nuomonę apie bendravimo problemas su sutrikusio intelekto jaunuoliais, teigė: „didelis skaičius grupėse, su skirtingais sutrikimais“, „dėl didelių grupių, neliaka laiko dirbti pagal specialiąją programą“, „mokinių mokymosi motyvacijos stoka, patys mokiniai teigia, kad mokosi todėl, kad norėjo tėvai“.

Tirta pedagogų nuomonė apie mokinių ir mokytojų nesutarimo priežastis (žr. 19 pav.).

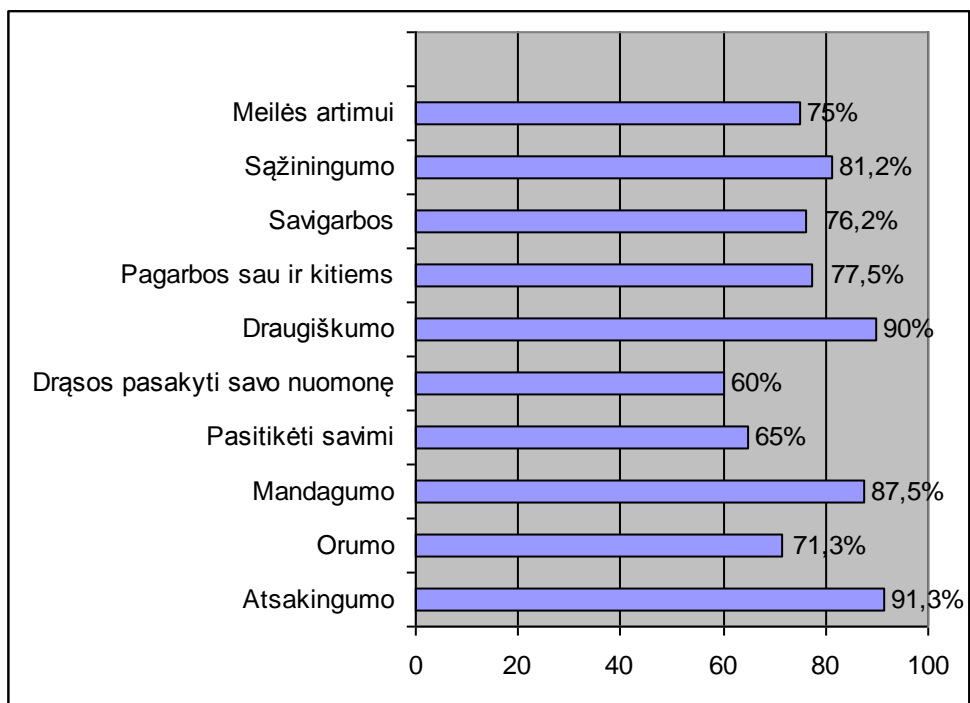

19 pav. Pedagogų nuomonė apie mokinių ir mokytojų nesutarimo priežastis, %

80% respondentų teigia, kad pagrindinės mokytojų ir mokinių nesutarimo priežastys – per didelis mokytojų darbo krūvis, kada mokytojas neturi laiko ir galimybės individualiai mokyti mokinius, 81% pedagogų teigia, kad jiems trūksta žinių apie specialiųjų poreikių mokinių bendravimo ypatumus, 78% respondentų teigia, kad mokiniai nemandagūs, neturi bendravimo įgūdžių, todėl sunku su jais bendrauti, juos suprasti.

Pedagogų buvo paprašyta pasidalinti savo nuomone apie mokinių ir mokytojų nesutarimų priežastis: „mokytojams reikėtų daugiau kantrybės ir nesiekti rezultatų, o įdomia veikla užimti mokinius“, „blogas įprotis naudotis telefonu pamokos metu, tai ir yra svarbi nesutarimo priežastis“, „neatlieka užduočių“, „išankstinis neigiamas mokytojo nusistatymas (požiūris)“.

Tirta mokinių nuomonė apie tai, kokių bendravimo savybių pedagogai, bendraudami su mokiniais, juos moko (žr. 20 pav.).

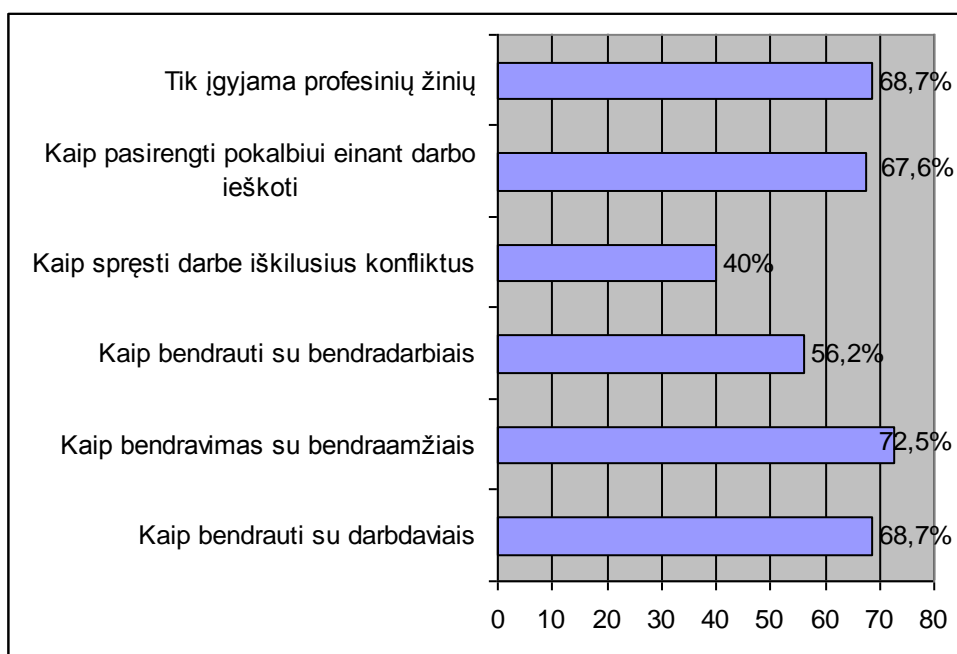

20 pav. Mokinių nuomonė kokio bendravimo pedagogai juos moko, %

81,3% mokinių nurodo, kad mokytojai bendraudami su jais daugiausia moko mandagumo, 77,5% respondentų nurodo draugiškumą, 76,3% respondentų nurodė atsakingumą 71,3% mokiniai teigia, kad mokytojai moko sąžiningumo. Tačiau 35% mokinių teigia, kad mokytojai nemoko pasitikėti savimi, 40% respondentų teigia, kad nemoko drąsiai pasakyti savo nuomonę. 67,5% teigia, kad mokytojai moko pagarbos sau ir kitiems.

Tyrimai (Jackson, 1998) teigia, kad pedagogams tarpasmeniniai santykiai ir bendravimo įgūdžiai rūpi mažiau, nei paklusnumas, laikymasis taisyklių. Mokinių atsakymai rodo, kad pedagogams svarbu yra bendraujant su specialiujų poreikių mokiniais išmokyti etiketo taisyklių mandagiai elgtis su aplinkiniais, mažiau kreipiama dėmesys į svarbias intelekto sutrikimą turintiems jaunuoliams savybes - savarankiškumą, pagarbą sau ir kitiems ar gebėjimą be baimės pasakyti savo nuomonę.

Tirta mokinių nuomonė, kokio bendravimo mokoma profesinėje mokykloje (žr. 21 pav.).

21 pav. Mokinių nuomonė, kokio bendravimo mokoma profesinėje mokykloje, %

Profesinėje mokykloje daugiausia mokiniai išmoksta bendrauti su bendraamžiais, taip atsakė 72,5% respondentas. 68,7% respondentų teigia, kad mokykloje tik įgyjama profesinių žinių ir kaip bendrauti su darbdaviu. 67,6% respondentų mano, kad jie turi žinių kaip pasiręsti pokalbiui einant ieškoti darbo. 40% respondentų atsake, kad mokykloje bendraudami pedagogai moko kaip spręsti darbe iškilusius konfliktus.

Remiantis išsakyta mokinių nuomone, galima teigti, kad jie daugiausia žinių įgyja kaip bendrauti su bendraamžiais, mokiniai mažiau mokomi kaip spręsti darbe iškilusias konfliktines situacijas.

Analizuojant 17 ir 21 pav., rastos sąsajos tarp mokytojų pasirinktų vertybių, bendraujant su nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliais ir mokinių nuomonės, kokių etinių vertybių jie išmoksta iš mokytojų. Aktualu išskirti mokytojų partnerystę ir empatiją, kurios mokytojų skiltyje nuslenka į paskutines vietas, atitinkamai mokinių skiltyje šių vertybių atitikmenys yra taip pat paskutinėse pozicijose. Šias etines vertybes galima traktuoti kaip pamatines specialiame ugdyme pedagogams bendraujant su nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliais ruošiant juos profesinei veiklai (1 lentelė).

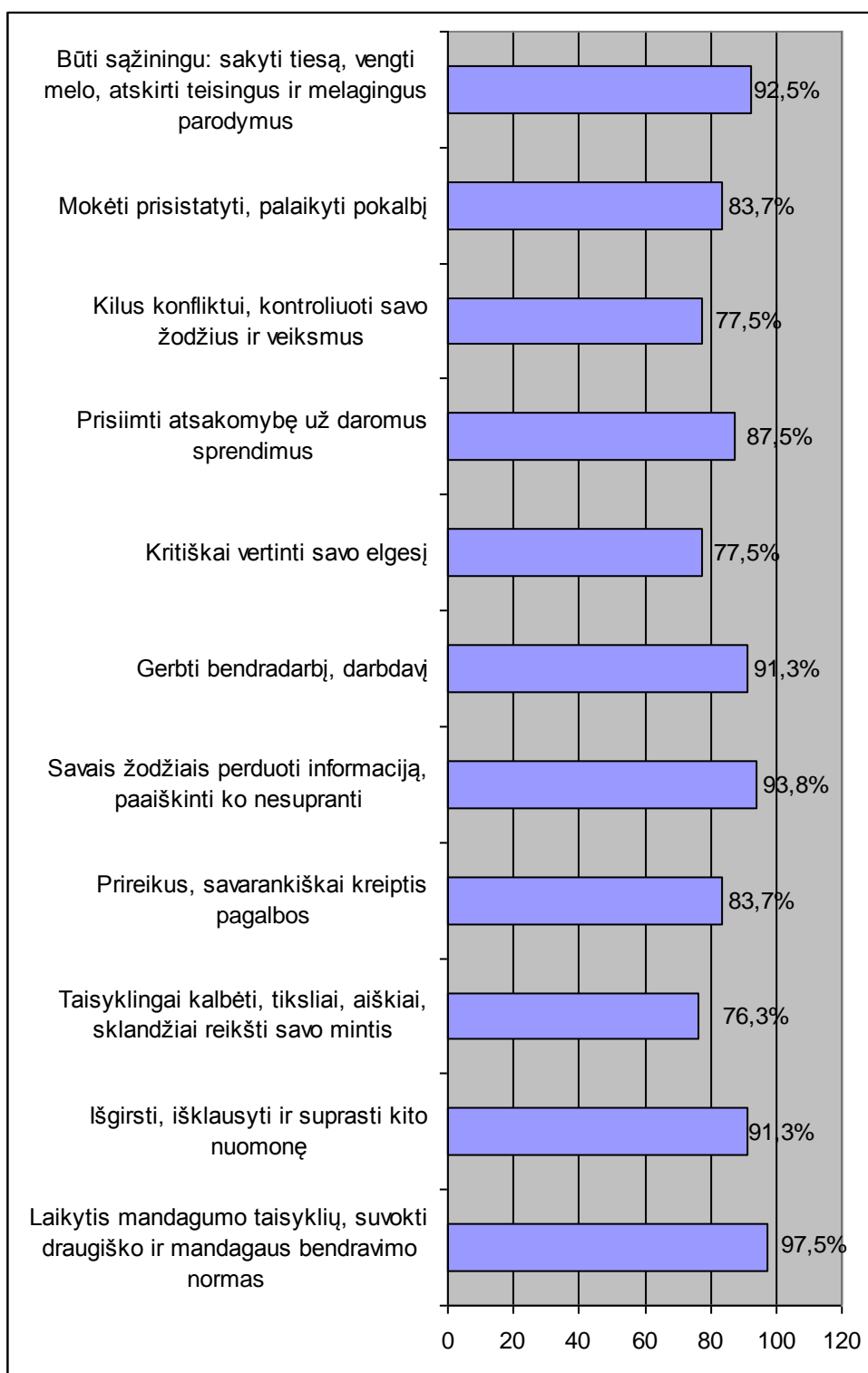
1 lentelėje pateikiami mokytojų ir mokinių požiūrių į etines vertybes bendraujant tarpusavyje, palyginimai.

**Mokytojų ir mokinių požiūris į etines vertybes tarpusavio bendravimo
situacijoje, %**

Eil. Nr.	Mokytojų etinės vertybės, bendraujant su mokiniais	%	Eil. Nr.	Mokiniai išmoksta iš mokytojų:	%
1.	Sąžiningumu, abipuse pagarba, supratimu, nuoširdumu, geranoriškumu	100	1.	Atsakingumo	91,3
2.	Humaniškumu	98,0	2.	Draugiškumo	90,0
3.	Rūpestingumu, teisingumu	94,0	3.	Mandagumo	87,5
4.	Reiklumu	88,0	4.	Sąžiningumo	81,2
5.	Partnerystė	59,0	5.	Pagarbos sau ir kitiems	77,5
6.	Empatija	54,0	6.	Savigarbos	76,2
7.			7.	Meilė artimui	75,0
8.			8.	Orumo	71,3
9.			9.	Pasitikėti savimi	65,0
10.			10.	Drašos pasakyti savo nuomonę	60,0

Mokinių nuomone, pirmiausia mokytojai moko mandagumo, draugiškumo, atsakingumo t. y. etiketo taisyklių. Etinės vertybės, kurios išreiškia moralinius santykius (atsakingumas, sąžiningumas, pagarba sau ir kitiems), mokinių nuomone, rečiau yra akcentuojamos mokytojų tarpusavio bendravime su mokiniais. Moralinis augimas priklauso nuo siekiamų tikslų: prasmingi tikslai rodo aukštesnę moralinės brandos lygį (Allportas, 1998). Todėl pedagogų ir moksleivių etinių vertybių tarpusavio bendravime rezultatų palyginimas (1 lentelė) rodo, kad neįgaliųjų profesiniame rengime nepakankamai sudaromos sąlygos mokinių ir mokytojų tarpusavio bendravimo situacijose mokinių moralei brandai ugdyti, kuri svarbi nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių sėkmingam bendravimui tolesnėje profesinėje veikloje, bendraujant su darbdaviais bei bendradarbiais.

22 pav. pateikiama mokinių nuomonė apie sėkmingo bendravimo profesinėje veikloje veiksnius.

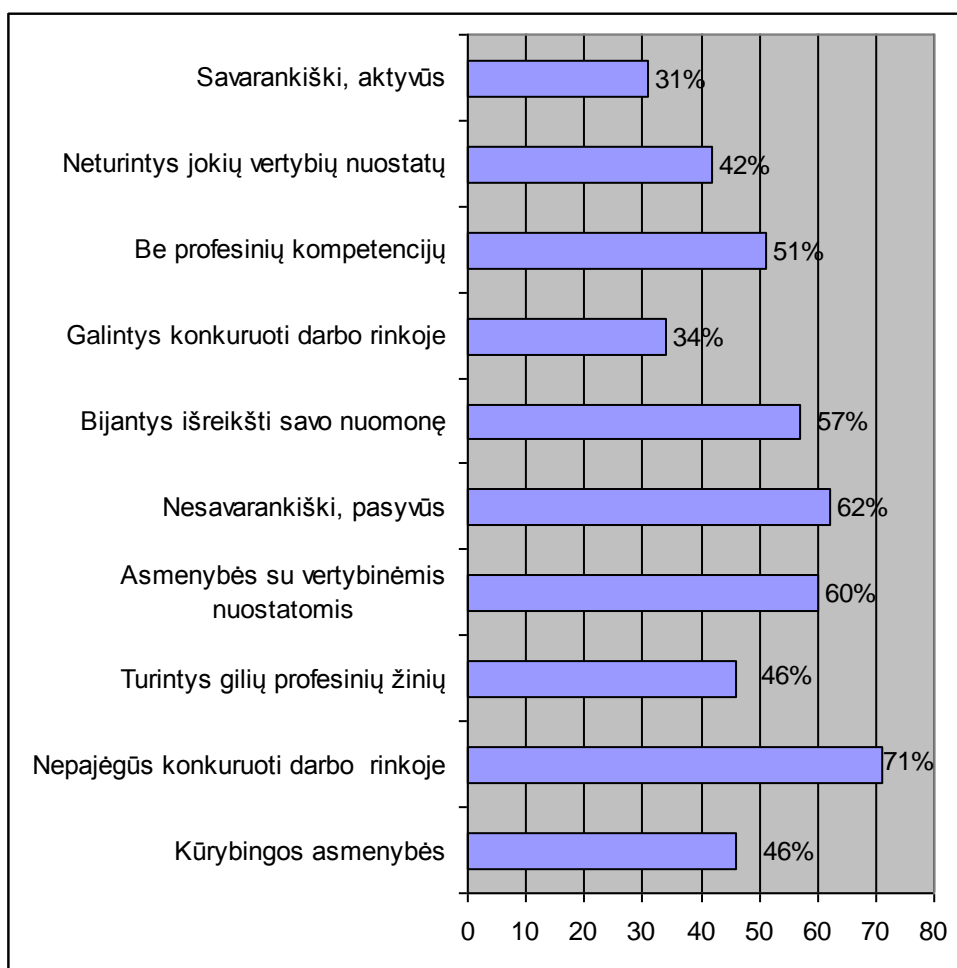

22 pav. Mokinių nuomonė apie sėkmingo bendravimo profesinėje veikloje veiksnius, %

97,5% respondentams svarbiausia yra laikytis mandagumo taisyklių, suvokti draugiško ir mandagaus bendravimo normas. 77,5% respondentams nėra svarbu išmokti kritiškai vertinti savo elgesį ir kilus konfliktui, kontroliuoti savo žodžius ir veiksmus. 76,3% respondentų pažymėjo, kad jiems nėra svarbu išmokti taisyklingai kalbėti, sklandžiai reikšti savo mintis dirbant.

Mokinių nuomonės apie tai ko moko pedagogai, bendraudami su moksleiviais, sutampa su jų nuomone, kokio bendravimo jie išmoksta profesinėje mokykloje (žr. 22 pav). 40 % mokinių nurodė (žr. 22 pav.), kad mokykloje moko spręsti darbe iškilusius konfliktus – todėl suprantamas mokinių atsakymas, kad jiems nėra taip svarbu išmokti konfliktinėje situacijoje konstruktyviai spręsti problemas, save kontroliuoti, kritiškai vertinti savo elgesį (žr. 22 pav.). Galima teigti, kad yra ryšys tarp bendravimo įgūdžių, kurių mokiniai mokomi mokykloje ir mokinių suvokimo apie sėkmingo bendravimo profesinėje veikloje gebėjimus, veiksnius, kurie padėtų sėkmingai ateityje įsilieti į darbo rinką. Tyrimo duomenų analizė rodo, kad mokykloje mokiniai daug žinių gauna apie mandagų elgesį, būti sąžiningu, išklaudyti kitą, jį išgirsti.

Neįgalųjų profesiniame ugdyme svarbi projekcija į mokinių ateitį. Tirta pedagogų nuomonė apie nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių gebėjimus ateityje, įgijus specialybę, integruotis į visuomenę. 24 pav. pateikiama pedagogų nuomonė apie būsimus profesinio rengimo centro specialiųjų poreikių mokinius-absolventus.

23 pav. Pedagogų nuomonė apie būsimų profesinio rengimo centro specialiųjų poreikių mokinius-absolventus, %

71% respondentų jau profesinio rengimo procese yra tos nuomonės, kad nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliai nepajėgūs konkuruoti darbo rinkoje, 62% mokytojų teigia, kad mokiniai nesavarankiški, pasyvūs, 60% mokytojų teigia, kad mokiniai turi etines vertybines nuostatas. 46% - kūrybiškos asmenybės, ir turintys giliu profesinių žinių.

Anketos pabaigoje mokytojai išsakė savo nuomonę apie bendravimo ypatumus su sutrikusio intelekto jaunuoliais. Jie parašė: „nepajėgūs, nes konkurencija yra per daug didelė ir ne specialiųjų poreikių mokiniams“, „labiau orientuotis į kokybiškai praleidžiamą laiką mokykloje, o ne į profesinius gebėjimus, nes jie darbo rinkoje tikrai nekonkurencingi!“, „svarbiausias uždavinys gali būti palengvinti tėvams našta, kad jų vaikai nors pusę dienos praleistų saugiai ir įdomiai. Svarbu, kad mokiniai nepervargtų, nes tada būna pikti ir agresyvūs, sunku dirbti ir jiems ir su jais“, „reikia labai daug įgūdžių ir kompetencijų bendrauti su specialiųjų poreikių mokiniams, o mokytojams, manau, jų trūksta“, „jiems skiriama mažai dėmesio dėl laiko stokos, jiems reikia atskiros grupės“. Teiginiai rodo, kad dauguma mokytojų neturi pakankamai kompetencijos ir darbo įgūdžių ugdyti nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolius. Mokytojai savo atsakymuose bando diskutuoti, ar prasmingas integruotas neįgaliųjų profesinis rengimas.

Apklauskos duomenys patvirtino hipotezę, kad pedagogų bendravimo etika lemia ugdymo problemas nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolius rengiant profesinei veiklai.

Išvados

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą galima teigti, kad bendravimo etiką ir ugdymo problemas nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolius ruošiant profesinei veiklai gali lemti pedagogų asmeninės vertybės, profesinė etika, organizacijos kultūra bei sutrikusio intelekto jaunuolių socialinė dezadaptacija.
2. Mokytojų ir mokinių nuomonės apie tarpusavio bendravimą iš dalies sutampa: mokytojai santykius tarp mokinių ir mokytojų įvardija kaip šiltus, draugiškus, tolerantiškus, tačiau iš dalies tolerantiškus kitų nuomonei. Mokinių nuomone, dauguma mokytojų padeda spręsti konfliktus ir asmenines problemas, tačiau mokykloje bijo reikšti savo nuomonę. Galima teigti, kad mokytojų ir nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių tarpusavio bendravime vis dar trūksta tolerancijos individualybei. Pedagogai bendraudami su sutrikusio intelekto jaunuoliais dažniau užima globėjišką poziciją, nei konsultanto-patarėjo ar draugo.
3. Pedagogų nuomone, pedagogų asmeninės savybės ir pedagoginė patirtis labiausiai lemia nuostatomis į nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolius. Mokytojai bendraudami su sutrikusio intelekto jaunuoliais ruošiant juos profesinei veiklai rečiau vadovaujasi empatija ir partneryste, kurie svarbūs neįgaliųjų ugdyme, dažniau vadovaujasi sąžiningumu, geranoriškumu, supratimu, nuoširdumu.
4. Pedagogų nuomone, vieni svarbiausių veiksnių, lemiančių mokytojų ir mokinių nesutarimus - ne tik jaunuolių bendravimo įgūdžių stoka, bet ir mokinio elgesio taisyklių nesilaikymas (keiksmažodžių vartojimas, per pamokas pokalbiai mobiliaisiais telefonais). Pedagogai pripažįsta, kad bendravimo su mokiniais problemų kyla ir dėl jų pačių žinių apie nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių bendravimo ypatumus stokos bei didelio darbo krūvio. Išnagrinėjus mokytojų ir mokinių tarpusavio bendravimo tyrimo rezultatus, pastebėtas prieštaravimas tarp pedagogų pozityvios nuostatos bendrauti su mokiniais vadovaujantis tolerancija, nuoširdumu, geranoriškumu, abipuse pagarba, sąžiningumu ir sugebėjimo suvaldyti destruktivias, konfliktines situacijas, kurios kyla dėl jaunuolių sutrikusio intelekto. Galima daryti prielaidą, kad pedagogams nepakanka formaliai žinoti etinio bendravimo su nežymiai sutrikusio intelekto jaunuoliais svarbą ugdymo procese, jiems reikia mokytis bendrauti su jais, kad galėtų sėkmingai spręsti konfliktines situacijas bei suvokti nesutarimų priežastis.
5. Neįgaliųjų jaunuolių profesinis rengimas ir bendravimo ugdymas turi būti siejamas su aiškia projekcija į ugdytinio ateitį (vertinti kaip bendrą procesą), nuolat kelti klausimą: „Kas bus, kai jaunuolis baigs profesinio rengimo instituciją?“.

6. Hipotezė pasitvirtino, kad pedagogų bendravimo etika lemia nežymiai sutrikusio intelekto jaunuolių ugdymo problemas rengiant juos profesinei veiklai.
7. Tyrimo išvados ir interpretacijos traktuotinos kaip orientacinės, atskleidžiančios tik tyrinėtą imties charakteristikas.

Literatūra

1. Allport, W. (1998). *Tapsmas. Svarstymai apie asmenybės psichologiją*. Vilnius: Vaga.
2. Alm, K., Molander, L. (1993). Psichologija personalui, dirbančiam su sutrikusio intelekto vaikais ir jaunuoliais. K. Grunewald (Red.). *Mokymo kursas personalui, dirbančiam su sutrikusio intelekto vaikais ir jaunuoliais*, Vilnius: Avicena, p. 124.
3. Ališauskas, A., Miltenienė, L. (2001). Specialiųjų mokymosi poreikių tenkinimas: mokinių požiūris. *Specialusis ugdymas*, 1(4), 6-15.
4. Almonaitienė, J. (2004). Bendravimo menas ir mokslas. Almonaitienė, J. (Red.). *Bendravimo psichologija*. Vadovėlis (9-26). Kaunas: Technologija.
5. Anzenbacheris, A. (1992). *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
6. Aramavičiūtė, V. (2005). *Auklėjimas ir asmenybės dvasinė branda*. Vilnius: Gimtasis žodis.
7. Aramavičiūtė, V., Martišauskienė, E. (2001). Mokytojų ir paauglių santykiai jų dvasinės sklaidos kontekste, *Pedagogika*, 52, 35-42.
8. Bagdonas, A. (Ats. red.). (1995). Sutrikimų klasifikacija. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos katedra, p. 6.
9. Bakk, A., Grunewald, K. (1997). *Globa*. Vilnius: Avicena.
10. Baltoji knyga (1999). *Profesinis rengimas (iki aukštojo universitetinio lygmens)*. Vilnius: Profesinio mokymo reformos programos koordinavimo centras.
11. Barkauskaitė, M. (2001). *Paaugliai: sociopedagoginė dinamika*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
12. Baranauskienė, I. (2004). Nežymiai sutrikusio intelekto asmenų profesinis rengimas kaip ugdymo mokslo dalis: paradigmos kaita, *Specialusis ugdymas Nr. 2 (11)*, p. 64-72.
13. Baranauskienė, I., Ruškus, J. (2004). Neįgaliųjų dalyvavimas darbo rinkoje: profesinio rengimo ir profesinės adaptacijos sąveika. Monografija, Šiauliai: Šiaulių universitetas, p.183-185.
14. Baranauskienė, I., Elijošius, E., Pauliukonis, A. J. (2004). *Neįgaliųjų profesinio rengimo Lietuvoje mokslinė studija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
15. Baranauskienė, I. (2006). Nežymiai sutrikusio intelekto asmenų profesinės adaptacijos ypatumai: darbdavių ir bendradarbių požiūris. *Specialusis ugdymas*, 1(14),19-27.
16. Bendravimas. (1993). R., Augis ir kt. (Red.). *Psichologijos žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
17. Bernotas, V. (1995). Bendravimas – aktuali pedagoginė problema, *Pedagogika*, 31, 11-15.

18. Bukšnytė, L. (1999). Bendrojo lavinimo ir jaunimo mokyklos moksleivių savijautos ypatumai. *Ugdymo psichologija*, 1(2), 34-40.
19. Butkienė, G. (1993). Mokykime bendrauti. A. Galdikienė (Red.). *Lietuvos švietimo reformos gairės* (p. 274-279). Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
20. Černius, V. J. (1993). Mokykla: organizacija, bendravimas, vadovavimas. A. Galdikienė (Red.). *Lietuvos švietimo gairės* (p. 246). Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
21. Danilevičius, E. (2002). Asmenybės ugdymo filosofinių krypčių sankirtos profesinio rengimo kontekste. *Profesinio rengimo tyrimai*, 4, 90-101.
22. Degėsys, L. (2004). Etika kaip loginio mąstymo teorija ir praktika. *Pedagogika*, 70, 50-54.
23. Elijošienė, I. (2003). Vaikai, turinys, intelekto sutrikimų. Ambrukaitis, J. (sud. ir ats.red.) *Specialiojo ugdymo pagrindai* (p. 260-273). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
24. Eichinger, J., Rizzo, T., Sirotnik, B. (1991). Changing attitudes toward people with disabilities. *Teacher Education and Special Education*, 14, 121-126.
25. Elijošius, E. (2001). Profesinio apsisprendimo metas. Šiauliai: Šiaurės Lietuva, 10-26.
26. Elijošius, E., Kavaliauskienė, S., Gudiniavičius, B. (2008). Neįgaliųjų profesinio pasirengimo skatinimas (p. 10-13). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
27. Gailienė, D., Bulotaitė, L., Sturlienė, N. (2002). *Asmenybės ir bendravimo psichologija*. Vilnius: Tyto Alba.
28. Gailienė, I. Ruškus, J. (2001). Socialinio vaizdinio apie protiškai neįgalaus asmens emocinius išgyvenimus ypatumai. *Psichologija*, 22, 37-53.
29. Galkienė, A. (2002). Pedagogo asmenybės kūrybiškumo ir funkcinio ugdymo santykis. *Specialusis ugdymas*, 2(7), 53-59.
30. Galkienė, A. (2003). *Pedagoginė sąveika integruoto ugdymo sąlygomis*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
31. Galkienė, A. (2005). *Heterogeninių grupių didaktika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
32. Gedrikienė, M., Ozolaitė, V. (2000). Specialiosios (sutrikusio intelekto vaikams) mokyklos ugdytinių dorinio elgesio formavimosi ypatumai. *Specialusis ugdymas*, III, 15-19.
33. Gevorgianienė, V. (1999). *Vidutiniškai sutrikusio intelekto ugdytinių bendravimo gebėjimų ugdymas* (Daktaro disertacija, Šiaulių universitetas, 1999).
34. Gudonis, V., Novogrodskienė, E. (2000). Visuomenės požiūris į neįgaliuosius suaugusius ir specialiųjų poreikių vaikus. *Specialusis ugdymas*, III, 50-62.
35. Hallahan, D. P., Kauffman, J. M. (2003). Ypatingieji mokiniai. Specialiojo ugdymo įvadas. Vilnius: Alma litera.
36. Hannah. M.E., Pliner. S. (1983). Teacher Attitudes Toward Handicapped Children: a Review and Synthesis. *School psychology review*, 12, 12-25.

37. Ionescu, S., Despins, Ch. (1990). Facteurs en relation avec les attitudes envers les personnes deficientes mentales. *Revue francophone de la deficiance intellectuelle*, 1(1), 5-19.
38. Jacikevičius, A. (1996). *Siela, mokslas, gyvensena*, Psichologijos įvadas studijų pradžiai. Vilnius: Žodynas.
39. Jakavičius, V. (1998). Žmogaus ugdymas. Įvadas į edukologijos studijas. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
40. Jackson, C.D. (1998). An investigation of special behaviorol Standards Teachers disordes and elementary general education Teachers/ DAI-A 53/08.
41. Johnson, L. C. (2003). *Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris*. Vilnius: VU Specialiosios pedagogikos laboratorija.
42. Jovaiša, L. (1993). *Edukologijos įvadas*. Kaunas: Technologija.
43. Jovaiša, L. (2001). *Ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius: Agora.
44. Jovaiša, L. (2007). Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis.
45. Kalyanpur, M. (1999). Special Education Epistemology as a Product of Western Culture: Implications for Non-Western Families of Children with Disabilities. *International Journal of Rehabilitation Research*, 22, 111-118.
46. Kavaliauskienė, V. (2001). *Pedagoginis pašaukimas ir jo ugdymas*. Monografija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
47. Kišonienė, R., Dudzinskienė, R. (2007). *Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, ugdymo turinio individualizavimas*. Rekomendacijos mokytojams, ugdantiems skirtingų poreikių ir gebėjimų mokinius. Vilnius: VIA RECTA.
48. Labinienė, R., Aidukienė, T. (2003). Mokytojų kvalifikacijos tobulinimas. *Inkliuzinis ugdymas. „Mokykla visiems“* (p. 16-21). Vilnius: „Presvika“.
49. Labinienė, R., Aidukienė, T. (2007). Inkliuzinio ugdymo sistemos link: „Mokyklą visiems“ kuriame bendradarbiaudami. *Mokyklą visiems kuriame šiandien* (p.12-19). Vilnius: „Presvika“.
50. LR Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (2004) *Valstybės žinios*, Nr. 83-2983.
51. [LR Specialiojo ugdymo įstatymas](http://www.smm.lt/ti/docs/istatymai/viii-969.htm) (1998). <http://www.smm.lt/ti/docs/istatymai/viii-969.htm> (žiūrėta 2008-06-12).
52. Laumenskaitė, E., Petkevičiūtė, N. (2004). Asmeninė motyvacija kaip profesinės karjeros pagrindas. *Profesinio rengimo tyrimai*, 8, 77-83.
53. Laužackas, R. (2005). Profesini rengimo metodologija. Monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
54. Malinauskas, R. (2000). Žmonių bendravimo ir bendradarbiavimo problemos bei pedagogų socialinio rengimo būtinybė. *Pedagogika*, 40, 121-133.

55. Martišauskienė, E. (2000). Vyresniųjų paauglių dorinis tapsmas: prielaidos, ypatumai, ugdymo linkmės. *Pedagogika*, 40, 34-41.
56. Miltenienė, L. (2004). Pedagogų nuostatos į specialųjį ugdymą ir ugdymo dalyvių bendradarbiavimą: struktūros ir raiškos ypatumai. *Specialusis ugdymas* 2 (11),151-165.
57. Miltenienė, L. (2005). *Ugdymo proceso dalyvių bendradarbiavimo modelio konstravimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius* (Daktaro disertacija, Šiaulių universitetas, 2005).
58. Muceniekas, G. (2003). *Negalės etiketas: bendravimas su žmonėmis, turinčiais negalę*. <http://www.nikb.lt/negales%20etiketas.pdf> (žiūrėta 2008-11-13).
59. Palidauskaitė, J. (2001). *Viešojo administravimo etika*. Kaunas: Technologija.
60. PROFESIJOS VADOVAS 2008. http://www.euroguidance.lt/profesijosvadovas/content.php?content=neigaliuju_profesinis_mokymas/zodynelis (Žiūrėta 2008-11-15).
61. Radzevičienė, L. (2003). *Vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, psichosocialinė raida*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
62. Ruškus J. (2001). *Negalės psichosociologija*, Šiauliai, Šiaulių universitetas.
63. Ruškus, J. (2002). *Negalės fenomenas*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
64. Ruškus, J. (2000). Socialinis-psichologinis specialiojo pedagogo portretas nuostatų aspektu. *Specialusis ugdymas*, III, 87-96.
65. Ruškus, J., Mažeikis, G. (2007). *Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas. Kritinė patirtis ir galimybių Lietuvoje refleksija*. Monografija. Šiaulių universiteto leidykla.
66. Ruškus, J. (1998). Pedagoginiai santykiai su neįgaliuoju vaiku socialinėje ir psichologinėje perspektyvoje: nuo atmetimo link kooperacijos. *Specialusis ugdymas*, 1, 50-55.
67. Šalkauskis, S. (2002). *Raštai t. VII*, Vilnius: Mintis.
68. Vaitkevičius, J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius: EVALDA.
69. Vitkauskaitė, D. (2004). *Specialiųjų poreikių moksleivių socialinių gebėjimų ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
70. Želvys, R. (1995). *Bendravimo psichologija*, Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
71. Žemaitis, V. (2005). *Etikos žodynas*, Vilnius: Rosma.
72. Žemaitis, V. (2000). *Bendravimo prasmė*. Vilnius, Lietuvos etinės kultūros draugija *Ethos*.
73. Žemaitis, V. (1998). *Bendravimo etika*. Žodynelis. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
74. Wolfensberger, W. (1992). A brief introduction to Social Role Valorization as a high-order concept for structuring human services. Syracuse university.

75. Выготский, Л. С. (1983). *Собрание сочинений*. Т.5: Основы дефектологии. Москва: Педагогика.

Reda Paplauskienė

**COMMUNICATION ETHICS AND PROBLEMS OF EDUCATION WHEN TRAINING
THE YOUTHS OF FRACTIONALLY DISORDERED INTELLECT FOR THE
PROFESSION**

The Master's Degree Thesis

Summary

Theoretical analysis of the conception of intercommunication ethics of teachers and youths of fractionally disordered intellect was performed in this work.

It is *hypothesized* that communication ethics of teachers determines education problems of youths of fractionally disordered intellect when training them for the professional career.

The research was performed using questionnaire *survey method*. The objective of the research is to determine intercommunication peculiarities of vocational training centre teachers and youths of fractionally disordered intellect in the process of education. *Statistical data analysis* was performed.

100 vocational training teachers and 80 youths of fractionally disordered intellect participated in the research.

Intercommunication opinions of teachers and youths of fractionally disordered intellect are analysed in the *empirical* part as well as what ethical valuables are followed by teachers when communicating with youths and what communication problems emerge to teachers and youths when intercommunicating.

The most important empirical conclusions that were drawn are:

1. With reference to scientific literature analysis, it is possible to claim that pedagogical communication culture as well as the valuables of professional ethics of teachers determine the solution of education and communication problems when training the youths of fractionally disordered intellect for the professions.
2. Opinions of teachers and students about intercommunication coincide partially: teachers claim that relations among students and teachers are warm, friendly, tolerant, however, partially tolerant to others opinion. In students opinion, most teachers help them to solve conflicts and personal problems, however, they are afraid to express their opinion at school. It is possible to claim that there is still a lack of tolerance to personality in intercommunication of teachers and youths of fractionally disordered intellect. Teachers take a condescending position more often rather than consultant-adviser or friend when communicating with the youths of disordered intellect.

3. In teachers opinion, personal features and pedagogical experience of teachers mostly determine attitudes to the youths of fractionally disordered intellect. When communicating with the youths of disordered intellect and training them for the professional career, teachers follow empathy and partnership which are important in education of disabled persons more rarely, they follow honesty, kindness, sensibility and heartiness more often.
4. The hypothesis was proved partially that communication ethics of teachers determine education problems of youths of fractionally disordered intellect when training them for the professional career.

Keywords: students of fractionally disordered intellect, communication, ethics, vocational training of disabled persons.

PRIEDAI

Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. liepos 27 d. pranešimas "[Neįgaliųjų socialinė integracija 2006 m.](#)"

Statistikos departamento 2007 m. liepos 27 d. duomenimis:

2006 m. pirmą kartą neįgaliais pripažinti 2 tūkst. vaikų, arba iš 1000 vaikų iki 18 m. amžiaus 2,7 buvo pripažinti neįgaliaisiais. Kas trečiam iš jų neįgalumas nustatytas dėl psichikos ir elgesio sutrikimų, kas šeštam – dėl įgimtų anomalijų ir kas septintam – dėl nervų sistemos ir jutimo organų ligų.

Specialiųjų poreikių mokiniai, norintys įgyti profesiją, gali mokytis profesinėse mokyklose, pagal profesinio mokymo programas, skirtas žmonėms su negalia. 2006–2007 mokslo metais pagal jas profesijos mokėsi 1071 mokinys (2005–2006 mokslo metais – 1242). 2006–2007 mokslo metais sumažėjo besimokančių neįgaliųjų skaičius profesinėse mokyklose ir išaugo kolegijose bei universitetuose. Kolegijose studijavo 238, universitetų pagrindinėse studijose – 289 studentai su negalia (2005–2006 mokslo metais atitinkamai 161 ir 253 studentai).

9 lentelė. Neįgalūs mokiniai ir studentai profesinėse mokyklose, kolegijose ir universitetuose

	2004– 2005	2005– 2006	2006– 2007
Profesinėse mokyklose	1749	1242	1071
Kolegijose	109	161	238
Universitetuose	219	253	289

. Lietuvos darbo biržos duomenimis, 2006 m. įregistruotų bedarbių su negalia skaičius padidėjo 2 tūkst. Jų dalis nuo visų įregistruotų bedarbių išaugo nuo 5,4 procento 2005 m. iki 6,7 procento 2006 m. ir sudarė beveik 11 tūkst. Per praėjusius metus įsidarbino 3,8 tūkst. (2005 m. – 3,2 tūkst.) neįgalių bedarbių, arba 4 procentai (2005 m. – 2,9%) visų įsidarbinusių asmenų.

<http://www.ndt.lt/id-statistika.html> (žiūrėta 2008-11-12).

Anketa moksleiviams

Mieli moksleiviai,

Kaip jaučiatės mūsų mokykloje? Kaip Jums sekasi mokytis, bendrauti su kitais mokiniais ir mokytojais? Mums svarbi **Jūsų nuomonė** apie mokyklą. Todėl prašome **Jūsų** atsakyti į šios anketos klausimus.

Nei vardo, nei pavardės rašyti nereikia, niekas nesužinos kas pildė anketą.

Jums tinkamus atsakymus pažymėkite taip:

I. APIE SAVE

1. Kiek Tau metų (įrašykite)

2. Tavo lytis:

moteris

vyras

3. Kokią specialybę mokaisi:

virėjo - konditerio

baldžiaus

apdailininko

II. TAVO BENDRAVIMO PROBLEMOS MOKYKLOJE

4. Kokias bendravimo problemas patiri dėl bendravimo su mokytojais?	Visada	Retai	Niekada
Negaliu susirasti draugų, nes nemoku išreikšti minčių, sunku man pradėti pokalbį, kalbėti kokia nors tema			
Tik su mokytojais sunku man susikalbėti, nes jie visada akcentuoja mano mokymosi sunkumus			
Nesutarimai su grupės draugais, mokytoju kenkia mano mokymuisi			
Bijausi išsakyti savo nuomonę			
Kita (įrašyk savo nuomonę).....			

5. Dėl ko pykstasi mokiniai?	Taip	Ne	Iš dalies
Dėl apkalbų			
Dėl pravardžiavimo			
Dėl pavydo			
Dėl skirtingų nuomonių			
Kita (įrašyk savo nuomonę).....			

6. Kaip mokykloje sprendžiami konfliktai	Taip	Ne	Iš dalies
Mokiniai išsiaiškina tarpusavyje			
Mokytojai išklauso tavo pasiaiškinimą ir padeda išspręsti konfliktą			
Tavo pasiaiškinimai mokytojui nebeįdomūs, tuoj pat svarstoma socialinės pedagoginės pagalbos komisijoje			
Vyksta pokalbis su klasės auklėtoju prieš visą grupę			
Kviečiami tėvai			
Kita (įrašyk savo nuomonę).....			

III. TAVO NUOMONĖ APIE MOKYTOJĄ, SU KURIUO LENGVA BENDRAUTI

Kaip vertini mokytojų darbą (įvertinkite penkių balų skale: 1 - reiškia labai blogai; 2 - blogai; 3 - patenkinamai; 4 - gerai; 5- labai gerai)

7. Objektyviai vertina žinias	Balai
Sugeba sudominti dėstomu dalyku	
Geranoriškai padeda pamokoje	
Yra draugiški	
Aiškiai dėsto medžiaga	
Moka bendrauti su moksleiviais	

8. Koks turi būti mokytojas, kad jį gerbtų mokiniai?	Taip	Ne	Iš dalies
Teisingas mokiniams			
Nuoširdus			
Suprantantis mokinį			
Mokėti bendrauti su mokiniu			
Mokytojas, kurio pavyzdžiu norėčiau sekti			
Gerbti mokinio nuomonę			
Mokėti išklaudyti mokinį			
Visada pasiruošęs patarti, padėti			
Reiklus			
Kita (įrašyk savo nuomonę).....			
.....			

9. Apibūdinkite savo bendravimą su mokytojais :	Taip	Ne	Kartais
Visi mokytojai yra geranoriški ir pasirengę padėti, suprasti mano problemas			
Tik su kai kuriais mokytojais lengva bendrauti, jais galima pasitikėti			
Dauguma mokytojų abejingi mokinio problemoms			
Dažnai mokytojai bara mokinius			
Visada galiu mokytojams išsakyti savo nuomonę			
Mokytojai bendrauja nenuoširdžiai			

**IV. TAVO NUOMONĖ: AR MOKYTOJŲ GERAS BENDRAVIMAS SU TAVIMI
ĮTAKOJA TAVO MOKYMOSI REZULTATAMS IR TAVO PROFESIJAI**

10. Įvertink šiuos sėkmingo bendravimo savo profesinėje veikloje teiginius	Svarbu	Nesvarbu	Iš dalies svarbu
Laikytis mandagumo taisyklių, suvokti draugiško ir mandagaus bendravimo normas			
Išgirsti, išklaudyti ir suprasti kito nuomonę			
Taisyklingai kalbėti, tiksliai, aiškiai, sklandžiai reikšti savo mintis			
Prireikus, savarankiškai kreiptis pagalbos			
Savais žodžiais perduoti informaciją, paaiškinti ko nesupranti			
Gerbti bendradarbį, darbdavį			
Kritiškai vertinti savo elgesį			
Prisiimti atsakomybę už daromus sprendimus			
Kilus konfliktui, kontroliuoti savo žodžius ir veiksmus			
Mokėti prisistatyti, palaikyti pokalbį			
Būti sąžiningu: sakyti tiesą, vengti melo, atskirti teisingus ir melagingus parodymus			

11. Kaip mokytojai reaguoja, kai Tu prašai pagalbos dėl mokymosi ar kitų problemų?	☐ mielai padeda
	☐ padeda, bet
	☐ atsisako padėti

12. Ar nesutarimai su mokytoju turi įtakos Tavo mokymosi rezultatams?	Taip	Ne	Iš dalies
Jaučiu baimę, nepasitikiu savimi, sunku susikaupti;			
Jokios įtakos mano mokymosi rezultatams neturi, aš pasitikiu savo jėgomis			
Apie tai nepagalvojau.			
Kita (įrašyk savo nuomonę).....			

13. Kas skatina siekti geresnių mokymosi rezultatų?
☐ noriu gauti gerus pažymius
☐ mokymąsi suprantu kaip pareigą
☐ tėvų kontrolė
☐ noriu patikti savo draugams
☐ mokytojo pagyrimai
☐ įgytos žinios padės susirasti darbą
☐ malonus mokytojo elgesys
☐ žinių vertinimas, atsižvelgiant į tavo individualius gebėjimus
☐ niekas neskatina, nes nedirbsiu pagal įgytą profesiją

14. Kas trukdo siekti geresnių mokymosi rezultatų?

☐ neužtenka gabumų
☐ mokytojas blogai išaiškina
☐ bendravimo įgūdžių stoka
☐ kai ko nesuprantu, nemoku paklausti mokytojos
☐ tingiu
☐ esu nedėmesingas, nemoku dirbti savarankiškai
☐ mokytojai neobjektyviai vertina žinias
Kita (įrašyk savo nuomonę).....
.....

15.Ar mokykloje mokoma:	Taip	Ne	Iš dalies
Kaip bendrauti su darbdaviais			
Kaip bendravimas su bendraamžiais			
Kaip bendrauti su bendradarbiais			
Kaip spręsti darbe iškilusius konfliktus			
Kaip pasirengti pokalbiui einant darbo ieškoti			
Tik įgyjama profesinių žinių			
Kita (įrašyk savo nuomonę).....			
.....			

V. TAVO NUOMONĖ: KOKIŲ ETINIŲ VERTYBIŲ IŠMOKSTI IŠ MOKYTOJŲ

16. Ar mokytai bendraudami moko tave?	Taip	Ne	Iš dalies
Meilės artimui			
Sąžiningumo			
Savigarbos			
Pagarbos sau ir kitiems			
Draugiškumo			
Drąsos pasakyti savo nuomonę			
Pasitikėti savimi			
Mandagumo			
Orumo			
Atsakingumo			

Galbūt Tu nori parašyti savo nuomonę apie bendravimą mokykloje.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Nuoširdžiai dėkojame už atsakymus

Anketa mokytojams

Mieli, Mokytojai,

kaip Jūs jaučiatės, bendraudami su specialiujų ugdymo/si poreikių turinčiais mokiniais? Kokių sunkumų patiriate? Ar pedagogo bendravimo etika turi įtakos specialiujų poreikių mokinių mokymosi kokybei? Mums svarbi **Jūsų nuomonė** apie mokyklos mikroklimatą, todėl prašome dalyvauti apklausoje.

Apklausa yra **ANONIMINĖ**, nei vardo, nei pavardės nurodyti nereikia.

Jums tinkamus atsakymus pažymėkite taip:

I. APIE SAVE

1. Kiek Jums metų (įrašykite)

2. Jūsų lytis:

moteris

vyras

3. Jūsų kvalifikacinė kategorija?

mokytojas

vyr. mokytojas

metodininkas

ekspertas

4. Jūsų pedagoginio darbo stažas:

1 - 5 metai

6 - 10 metai

11 - 20 metai

20 ir daugiau

II. BENDRAVIMO PROBLEMOS MOKYKLOJE

5. Kaip vertinate santykius tarp specialiųjų poreikių mokinių ir mokytojų?	☐ šilti ir draugiški
	☐ įtemti
	☐ pagarbūs
	☐ tolerantiški
	☐ šalti
6. Kaip bendrauja bendraamžiai su specialiųjų poreikių mokiniais?	☐ noriai bendrauja, padeda
	☐ juos ignoruoja
	☐ iš jų šaiposi
	Kita.....

7. Ar galima teigti, kad specialiųjų poreikių mokiniai su mokytojais yra:	Taip	Ne	Iš dalies
Nuoširdūs			
Tolerantiški kito nuomonei			
Agresyvūs			
Rūpestingi			
Šiurkštūs			
Arogantiški			
Abejingi			
Bailūs			
Mandagūs			

III. MOKYTOJO BENDRAVIMAS SU SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ MOKINIAIS

8. Aš esu (išrinkite sau labiausiai tinkamą apibūdinimą)	Taip	Ne	Iš dalies
Mokytojas vertintojas, kuris pateikia visą informaciją, dažnai tikrina, detaliai ir nuosekliai išdėsto veiklos planą, vertina visas užduotis			
Konsultantas patarėjas, pataria, konsultuoja, padeda dirbti grupėse ir individualiai, papildo moksleivius, akcentuodamas svarbiausius dalykus, džiaugiasi rezultatais drauge su moksleiviais.			
Mokytojas vadovas, kuris vadovauja darbui pamokoje, bet leidžia kai ką savarankiškai surasti, skatina moksleivių iniciatyvą, leidžia klysti ir neskuba griežtai vertinti.			
Instruktorius pagalbininkas, kuris leidžia patiems moksleiviams drauge su mokytoju pasirinkti veiklos formą, pataria kaip atlikti užduotį, leidžia patiems įvertinti rezultatus, skatina bendradarbiauti ir pasikeisti nuomonėmis.			

9. Kokiomis etinėmis vertybėmis vadovaujate bendraudami su specialiųjų poreikių mokiniais?	Taip	Ne	Iš dalies
Abipuse pagarba			
Reiklumu			
Nuoširdumu			
Supratimu			
Empatija			
Partneryste			
Humaniškumu			
Geranoriškumu			
Teisingumu			
Sąžiningumu			
Rūpestingumu			

IV. MOKINIŲ IR MOKYTOJŲ TARPUSAVIO BENDRAVIME KYLANČIOS PROBLEMOS IR ŠIŲ PROBLEMŲ GALIMOS PRIEŽASTYS

10. Mokytojų nuostatoms į mokinius, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių turi įtakos:	Taip	Ne	Iš dalies
Mokytojų amžius			
Mokytojų išsilavinimas			
Pedagoginė patirtis			
Pedagoginis darbo stažas			
Visuomenės nuostatos į mokymosi negalę			
Pedagoginė tolerancijos į specialiųjų poreikių mokinius stoka			
Pedagogų žinios apie bendravimą su šiais mokiniais ypatumus			
Pedagogo asmenybės savybės			

11. Kokių problemų patiria mokytojai bendraudami, su mokiniais, turinčiais specialiųjų ugdymosi poreikių?	Taip	Ne	Iš dalies
Šie mokiniai neturi mokymosi motyvacijos			
Šie mokiniai nepajėgūs mokytis profesijos			
Šie mokiniai nepritampa klasėje			
Su jais pedagogams sudėtinga bendrauti (mokiniai nemandagūs, vartoja keiksmažodžius)			
Mokytojams trūksta motyvacijos mokyti tokius mokinius			
Mokytojams sudėtinga pritaikyti mokymo turinį šiems mokiniams, trūksta specialios pedagoginės pagalbos žinių			
Kita (įrašykite savo nuomonę).....			

12. Mokinių ir mokytojų nesutarimo priežastys:	Taip	Ne	Iš dalies
Mokiniai nemoka mandagiai elgtis (neturi bendravimo įgūdžių)			
Mokytojams trūksta specialiosios pedagogikos psichologijos žinių apie specialiųjų poreikių mokinių bendravimo ypatumus			
Per didelis mokytojų darbo krūvis			
Tarp mokytojų vyraujanti nuomonė, kad specialiųjų poreikių mokiniai nesugeba dėl savo raidos sutrikimų konstruktyviai bendrauti			
Kita (įrašykite savo nuomonę).....			

13. Dėl ko pykstasi mokiniai?	Taip	Ne	Iš dalies
Dėl apkalbų			
Dėl pravardžiavimo			
Dėl pavydo			
Dėl skirtingų nuomonių			
Kita (įrašykite savo nuomonę).....			

14. Pamokos atmosfera turi įtakos mokinio mokymosi rezultatams	Taip	Ne	Iš dalies
Kai mokinys jaučiasi saugus, jis daugiau gali išmokti			
Svarbiausia pamokoje mokiniui įgyti profesinių įgūdžių			
Pamokos metu mokiniui svarbu ugdyti bendravimo įgūdžius, nes jie padeda efektyviau įsisavinti mokymo turinį			

V. MOKYTOJŲ BENDRAVIMO ETIKOS ĮTAKA MOKINIŲ MOKYMO SI KOKYBEI BEI JŲ ETINĖMS VERTYBĖS

15. Vertindamas specialiųjų mokymosi sutrikimų turinčio mokinio elgesį ir pasiekimus, siekiu	Taip	Ne	Iš dalies
Stiprinti savigarbą ir pasitikėjimą			
Nurodyti tobulėjimo galimybes			
Stiprinti mokymosi motyvaciją			
Kita (įrašykite savo nuomonę).....			

16. Kaip ugdoma mokinių savigarba?	Taip	Ne	Iš dalies
Vertinant mokinio žinias, jie pagiriami, padėsinami			
Skiriant mokiniui užduotį, visada atsižvelgiama į jo gebėjimus			
Išklausoma mokinio nuomonė, nekritikuojama			
Akcentuojama mokinio pažanga			
Klasės draugams girdint, niekada neakcentuojama mokinio bendravimo, mokymosi sunkumai			
Kita (įrašykite savo nuomonę).....			

17. Mokymo kokybės įtaka ruošiant specialiųjų poreikių jaunuolius profesinei veiklai bendravimo įgūdžių formavimui

Apibraukite pasirinktą skaičių (1 - visiškai nepritariu, 4 – nežinau, 5 - visiškai pritariu)

Mokymo programose daugiau skiriama teorinėms profesinėms žinioms įgyti, o mažiau dalykų apie bendravimo etiką darbe	1	2	3	4	5
Mano dėstomoje medžiagoje stengiuosi pabrėžti socialinių įgūdžių svarbą	1	2	3	4	5
Neįgaliųjų mokymo programa ugdo mokinio vertybes	1	2	3	4	5
Pateikiamos informacijos kiekis turėtų būti derinamas atsižvelgiant į mokinių gebėjimus įsisavinant naują medžiagą	1	2	3	4	5

18. Baigę profesinio rengimo centrą specialiųjų poreikių mokiniai yra:	Sutinku	Nesutinku	Iš dalis sutinku
Kūrybingos asmenybės			
Nepajėgūs konkuruoti darbo rinkoje			
Turintys gilių profesinių žinių			
Asmenybės su vertybinėmis nuostatomis			
Nesavarankiški, pasyvūs			
Bijantys išreikšti savo nuomonę			
Galintys konkuruoti darbo rinkoje			
Be profesinių kompetencijų			
Neturintys jokių vertybių nuostatų			
Savarankiški, aktyvūs			
Kita (įrašykite savo nuomonę).....			

Galbūt Jūs norite parašyti savo nuomonę apie bendravimą su specialiųjų poreikių mokiniais mokykloje.

.....

.....

.....

.....

.....

Nuoširdžiai dėkojame už atsakymus